

Demeter Lajos

## A SEPSISZENTGYÖRGYI HŐSÖK TEMETŐJE

## Előzmények

Katonákat Sepsiszentgyörgy város temetőibe már a világháború kitörése utáni első években (1914. szept. – 1916. dec.) is temettek. Ők a Polgármesteri Hivatalban őrzött anyakönyvek adatai szerint a helybeli Ferencz József Közkórházban kezelt betegek voltak.<sup>1</sup> Volt közöttük honvéd, a közös hadsereg cseh nemzetiségű katonája, sőt orosz hadifogoly is.<sup>2</sup> A szórvány adatokból arra lehet következtetni, hogy mindegyiküket vallási hovatartozásuk szerint, kit-Kit a megfelelő felekezeti temetőben<sup>3</sup>, esetleg a város köztemetőjében hantoltak el.<sup>4</sup>

Nincs tudomásunk arról, hogy a román hadsereg 1916 szeptemberében, miközben Háromszéket elfoglalta, katonákat vesztett volna a város környékén, és azokat itt, Sepsiszentgyörgyön temették volna el.

Annyi ismert csupán, hogy egy-két nappal később a csapataik után jövő mozgókórházuk betegeket szállásolt el a Ferencz József Közkórházban. Róluk a kórház főorvosa, dr. Fogolyán Kristóf az 1917. január 15-én kiállított betegforgalmi statisztikája végén tett megjegyzést.<sup>5</sup> Balázsovich Sándor sepsiszentgyörgyi gyógyszerész naplójában olvasható, hogy 1916. szeptember 10-én a románok által lefoglalt kórházban egy tüdőgyulladásos román katona meghalt, de temetéséről csupán annyit jegyzett meg, hogy holttestét már másnap hajnali hatkor elhantolták. Ugyanazon a reggelen egy másik román katona is elköltözött az élők sorából, az ő holtteste délelőtt, mikor ott járt, még az egyik kórházi ágyon feküdt.<sup>6</sup>

Lehetséges az is, hogy nem csupán az említett két román katona halt meg a Ferencz József Közkórházban, hanem többen is, de róluk eddigelé említ-

<sup>1</sup> SPH, *Halottak Anyakönyve 1914–1921.*, ltsz. 79., p. 34, 58, 96, 141. stb.

<sup>2</sup> Uo., 141, 54. és 58.

<sup>3</sup> A helyi sajtóból tudjuk, hogy 1915-ben Sepsiszentgyörgyön mintegy 60 orosz hadifogoly dolgozott. (ÁDÁM Éva 1915.) Az első „muszka” hadifogoly, aki meghalt Sepsiszentgyörgyön, 1915. aug. 12-én, a 28 éves, tavriceszkoi illetőségű Borityka Parfentyi volt. Mint érdekességet említjük a sajtó híradásából: „A tüdőlob betegségben elhunyt szegény katona temetése rendkívül megható volt. – olvasható a híradásban – Egyszerű koporsója tele volt koszorúval és virággal (...). A gyászmenetben a méneskari katonák különítményén kívül részt vettek az összes itteni fogolykatonák, s a város lakosságából is igen sokan”. A helybeli ortodox temetőben a temetési szertartást Popovics József helybeli görögkeleti parókus végezte. Fogolytársai nevében könnyes szemekkel búcsút mondó, keveset románul is tudó fogoly katona megköszönte a nagy számban jelen lévő helybeli lakoságnak, a „közönség részvétét, s kérte ne tekintsék őket továbbra is ellenségnek, hiszen ők csak parancssóra indultak háborúba...” (Szekely Nép, XXXIII. évf. 1915. aug. 14. 88. sz.) A városi lakosság részvétét igazolja Prékopa Anna *Orosz fogoly temetése* című verse (Szekely Nép, XXXIII. évf., 1915. aug. 14., 88. sz.) és az a gesztus, hogy 1916 novemberének végén, mikor a nagy fagyok beálltak, a város asszonyai „cukorral, rummal főszeretett” teát osztogattak a hidegben dolgozó orosz hadifogolyoknak. Ennek kapcsán írta Ádám Éva: „A muszka fogoly se nagyobb bűnös, mint a világ többi katonája. Ezt is, azt is felsőbb parancsra kergetik halálba, s egyiknek úgy, mint a másiknak, az a kötelessége, hogy pusztítsák

az előtte állót. Nem a katona a bűnös, – hanem a kor, a rendszer. A katonára emberséggel nézzen mindenki, akármelyik nemzetből szakadt idegenbe...” (ÁDÁM Éva 1915.)

<sup>4</sup> Lakatos Mihály 9-es honvéd huszárt, aki 1916. okt. 9-én Sepsiszentgyörgy visszafoglalásakor esett el, másnap a helybeli ref. temetőben levő egyik kriptában (feltehetően Pap Lehel cementgyáros családi kriptájába) „helyezték el ideiglenes nyugalomra”. „A békekötés után fogjuk ünnepélyesen eltemetni” – olvasható a város 1916. dec. 21-i testületi gyűlésének a jegyzőkönyvében. (SÁL, Fond 14, nr. 141, fol. 25.) Hasonló meggondolásból még két-három, kórházban elhunyt honvédet ide temethettek, mert Papp Lehel 1921-ben a „sírboltjában lévő katonák kitemetettése ügyében” a város vezetőségéhez fordult. (Uo., nr. 98. fol. 205.)

<sup>5</sup> „[A] kiürítés napján [a] betegek 40%-a elhagyta a kórházat; [a] súlyos betegek visszamaradtak. [Az] oláhok bevonulása után a kórházat is kezelésbe vették, 51 sebesültjüket helyezték el, kik közül egy a tenyerit lőtte keresztül (öncsonkítás), [a] többi bújakóros beteg volt...” (SÁL, Fond 9, nr. 655/1917, fol. 6.)

<sup>6</sup> „Tegnap [1916. szept. 9.] 10, ma [1916. szept. 10.] 5 beteg katonát vittek a kórházba, hol ma délután [1916. szept. 10.] 4 oláh tábornok tett látogatást, s több orvos műtétet végzett. ...Tegnaptól kezdve civil beteget nem szabad felvenni a kórházba, hol ma [1916. szept. 10.] egy tüdőgyulladásos katona meghalt. Szeptember 11. ...a kórházba mentem, honnan már reggel 6 órakor eltemettek egy katonát. Barabás [Sándor] doktor megmutatta a kórtermeket, s egy ágyban még ott feküdt a pár órával ezelőtt meghalt ember.” (Balázsovich Sándor: *A román hadsereg Sepsiszentgyörgyön*, SzNM, Könyvtár.)

tést semmilyen hivatalos iratban nem találtunk.<sup>7</sup> Az elhunytak száma mindenesetre nem lehetett nagy, mert a románok a beteg katonáikat – közöttük volt néhány magyar sebesült is – 1916. szept. 19-én Sepsiszentgyörgyről Földvárra szállították.<sup>8</sup>

A városban elhalt román katonákat, több mint valószínű, a sepsiszentgyörgyi görögkeleti templom melletti ún. Román temetőben hantolták el. Erre a helyi sajtó 1920-as évek végén közreadott néhány híradása a bizonyíték.<sup>9</sup>

Sepsiszentgyörgy városában 1916 és 1930 között két katonai temető létesült. Az egyik – és ez a korábbi – a város görögkeleti temploma melletti román temetőben volt. Ide feltételezésünk szerint csupán 1916. szeptember–október között meghalt, többségében, de nem kizárólag román katonákat temettek.

A második katonai temető, az ún. régi Hősök temetője a város Közös temetőjében volt. Ide tudomásunk szerint 1917 januárjától temették a kórházban elhunyt katonákat és hadifoglyokat.

### A régi Hősök temetője

A Sepsiszentgyörgyön székelő k. u. k. Etappensationskommando (cs. és kir. Hadtáp-állomásparancsnokság) ideiglenesen a 918. sz. tábori kórház részére a Székely Mikó Kollégiumot 1916. december 24-én foglalta le.<sup>10</sup> A Székely Nemzeti Múzeumba a városban hosszadalmasabban tartózkodó k. u. k. Mobilen Epidemiaspítal No. 15-öt (cs. és kir. 15. számú mozgó járványkórházat) rendezték be. Az első halott katonák ez utóbbi járványkórházból kerültek ki. Ebben az időben – legvalószínűbb 1917. januárjától – vált szükségessé a külön katonai temető megnyitása. Helyéül a Debren-tetőn lévő mai Köztemető területének egyik parcelláját szemelték ki. A katonai parancsnokság a telket, ha nincs is rá adat, Sepsiszentgyörgy város beleegyezésével kapta meg. 1917 októberében már 250 különböző nemzetiségű katona nyugodott itt,<sup>11</sup> 1918 végére számuk közel háromezre emelkedett.

Ez a katonai temető az impériumváltásig gondozott, sőt megemlékezések színhelye volt. Sepsiszentgyörgy visszafoglalásának egyéves évfordulóján, 1917. október 14-én, miután a város római katolikus és református templomaiban misét, istentiszteleteket, a városi díszteremben emlékünnepséget tartottak, a református temetőben megkoszorúzták a visszafoglalás alkalmával hősi halált halt Lakatos Mihály 9-es honvéd huszár sírját, a lakosság ide vonult fel, és itt róttá le kegyeletét az itt nyugvók előtt.<sup>12</sup> Ugyanebben az évben halottak napján „a kegyeletes ünnep” ugyancsak „impozáns módon nyilvánult meg. ...Minden sír egyenlő gondozást mutatott, s a kegyelet virágai ékeskedtek azokon”, vagyis nemcsak az ide temetett honvédek, közös hadseregbeliek sírjaira került virág, hanem a már néhai ellenfeleikéire is.<sup>13</sup>

Az impériumváltás után a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetője egy időre elhanyagoltságra ítéltett. Az új közigazgatás nem törődött vele, a város lakosságának pedig nem volt tanácsos nyilvánosság előtt a kegyeletnyilvánítás. A város vezetőségének figyelemre csak 1921 tavaszán terelődött a hadi sírokra. A román Hadügyminisztérium az 1921 márciusában közreadott felhívásával arra kérte a Prefektúrát, hogy a hatósága alatti területeken, az első világháború alatt eltemetett katonák beazonosítása céljából, a központilag egységesített kérdőív alapján állítsák össze a katonasírok nyilvántartását.<sup>14</sup>

A sepsiszentgyörgyi katonai temető felmérése április 20-ra készült el. A megbízottak a város Közös temetőjében 297 katonasírt<sup>15</sup> és 4 kriptában nyugvó katona nyughelyét leltározták fel.<sup>16</sup> Megjegyezték, hogy a katonai temető a város tulajdonát képező Közös temető területén van, ahol a katonasírok keresztel, rajta névvel és számokkal voltak megjelölve, de már csupán 34 sírkereszt felirata olvasható. A katonák elhalálozási és temetési nyilvántartását a városon állomásozó katonakórház vezette, az iratok azonban az 1918. évi forradalmi időszak alatt elkallódtak.<sup>17</sup>

A román Belügyminisztérium Közigazgatási Vezérigazgatósága az 1921. augusztus 6-i átiratában

<sup>7</sup> Végiglapozva a görögkeleti egyház korabeli anyakönyvét, nyoma sincs annak, hogy a pápa valakit is a román katonák közül vallási szertartással a város román temetőjébe eltemetett volna. Ennek oka az is lehet, hogy elhanyagolta, és egyszerűen nem jegyezte be a nevüket az egyháza anyakönyvébe, vagy pedig, és ez a valószínűbb, a katonákat a tábori pap celebrálása mellett temették el.

<sup>8</sup> L. az említett naplót, ill. KELEMENNÉ ZATHURECZKY Berta 1917.

<sup>9</sup> *Székely Nép*, XLV. évf., 1927. jún. 2. és 5. (41–42. sz.); XLVI. évf., 1928. máj. 27. (42. sz.); XLVII. évf., 1929. máj. 9. (35. sz.).

<sup>10</sup> *SzMKÉ* 1916, 54.

<sup>11</sup> *Székely Nép*, XXXV. évf., 1917. okt. 31. (80. sz.)

<sup>12</sup> *Székely Nép*, XXXV. évf., 1917. okt. 10., 13. és 17. (74–75,

76. sz.)

<sup>13</sup> Uo., 1917. okt. 31., nov. 3. (80–81. sz.)

<sup>14</sup> SÁL, Fond 14, nr. 1173/1931, fol. 34.

<sup>15</sup> Uo., fol. 41.

<sup>16</sup> Feltehetően azokról a katonákról van szó, akik a református temetőben Papp Lehel kriptájában voltak eltemetve, és 1921-ben a várostól a „kitemetetésük”-et kérte. (SÁL, Fond 14, II/1, nr. 98, fol. 205.)

<sup>17</sup> SÁL, Fond 14, nr. 1173/1931, fol. 42. Itt jegyezzük meg: egyik része a kórházi kimutatásoknak a sepsiszentgyörgyi levéltárban megmaradt, ezekből 146 itt nyugvó katona neve, nemzetisége, rendfokozata és katonai hovatartozása vált ismertté. (Uo., fol. 6, 9, 11–22, 25, 27, 29, 31, 35.)

hívta fel a figyelmet arra, hogy Romániában a katonai sírok és temetők országos szinten gondozatlanok, elhanyagoltak.<sup>18</sup> Ennek kapcsán történhetett meg az, hogy „*kikelt*” a háromszéki „*alispán úr*” az egyik megyegyűlésen „*a városunkban eltemetett hősök sírjainak gondozására vonatkozólag*”. Ezért utasította szeptember 6-án Crișan Zaharie (Krisán Zakariás) polgármester Zátyi József városgazdát arra, hogy a „*jövőben a sírok tisztán tartassanak*”, és állapítsák meg, a hantok alatt kik nyugszanak. Október 18-án azt is parancsba adta Zátyi Józsefnek, készítsen egy helyszínrajzot az említett temetőről.<sup>19</sup> A városgazda október 26-án tette meg az első jelentését. Tudatta a városi tanáccsal, hogy az ügy folyamatban van, „*azonban a legtöbb sírnál a szám hiányzik, és így nagy nehézséggel jár azok megállapítása*”. Mindezekről és arról, hogy a „*síroknak ideiglenes keresztekkel való megjelölése legkésőbb november 1-jére elkészül*”, a prefektust október 18-án értesítették.<sup>20</sup> Végül Zátyi József „*a köztemetőben lévő hősök temetőjéről szerkesztett helyszínrajzot*” 1921. december 9-én nyújtotta be.<sup>21</sup> A sírok azonosítására az év első felében készített vázlatrajzot használták. Ezt pótolták ki az általuk kisillabizált sírkeresztek fejrtaival (szám szerint héttel, melyből kettőnél csupán az elhalálzási évet tudták kiolvasni). A maradék 11-nek nevét, adatait, melyeket bejegyeztek a vázlatrajzra, feltehetően a városlakók bevonásával azonosították, és jelölték be a sírhelyeiket. Következtetünk minderre abból, hogy mindegyikük az osztrák–magyar hadseregben szolgáló katona volt.<sup>22</sup>

Az 1921 decemberében készített rajz szerint összesen 295 + 1 hantot leltároztak fel. Az emlékmű mögött két, 51, bal oldalt négy, 23, és egy, 17, jobb oldalt négy, 21 sírt tartalmazó sorban nyugodtak a halottak. Az obeliszk előtti fő helyre 1918. aug. 5-én Carl Gersinich cs. és kir. alezredest temették el.<sup>23</sup>

A rendelkezésünkre álló adatok alapján a román közigazgatás bevezetése után a régi Hősök temetőjét a város vezetősége először 1921-ben tetette rendbe. Ekkor állították a halottak napja tiszteletére új,

nyírfából készített keresztek azokra a katonasírokra, amelyekről a háború utáni években elkorhadtak vagy eltűntek a sírjelek.<sup>24</sup> Egy újabb rendbetételre 1924 során került sor. Teodorescu alezredest, a sepsiszentgyörgyi helyőrség parancsnoka ugyanis 1923. december 8-án keltezett átiratában arra kérte a városvezetőséget, hogy a hiányzó vagy korhadt sírkeresztek kicserélésére, illetve felújítására a város erdejéből megfelelő mennyiségben nyírfát adjon.<sup>25</sup> Ezt a város, értesítve az erdészt, jóváhagyta.<sup>26</sup> Az Erdőkerület főnökének városhoz intézett kérdéséből ismert, hogy a keresztek helyreállítására különböző méretű, 1/2–2 m hosszú, 5–10 cm vastagságú, kergétől le nem hántolt nyírfágakra volt szükség.<sup>27</sup>

A városbeli régi Hősök temetőjét egy andezitből eléggé durván faragott obeliszkkal jelölték meg. Minden valószínűség szerint a városban állomásozó német Hadtápállomás-parancsnokság (Etappenstationscommando) állíttatta – innen a „*Német emlékmű*” elnevezése. Felirata eredetileg csak német nyelvű volt: „*Den tapferen Helden 1914–1917*”. Az obeliszk bal oldalát a Német Vaskereszt, jobb oldalát a koronás magyar címer díszítette.

Az emlékoszlop alsó felére a magyar feliratot a város polgármesterének rendeletéből, 1941-ben vették fel. „*A Vitéz Hősihalottaknak!*” (sic!) a német felirat helyes, de nyelvtanilag hibás fordítása.<sup>28</sup> Az oszlop helyreállítása ekkora már aktuálissá vált. A munkálatok kivitelezési tervrajzát egy Tankó nevezetű „architektussal” készítették el.<sup>29</sup> A város polgármestere a m. kir. Honvédállomás parancsnokságához küldött, 1942. március 21-én 1700. számmal jegyzett javaslatában azt írta: „*a németek által létesített emlékkövet eredeti helyén kell meghagyjuk*”, mert az alatt is vannak hősi halottak, eltemetve közös sírba. „*Alapzatát megfelelő magasságban felhantolni és virágszőnyeggel díszíteni terveztem*” – tudósította a parancsnokságot –, melynek kivitelezéséhez katonai segítséget is kért.<sup>30</sup> A magyar felirat felvívója, uzoni Puskás István „*kőipari vállalkozó*” lehetett, aki a 1942. március 31-én kel-

<sup>18</sup> Uo., fol. 36.

<sup>19</sup> Uo., fol. 36v., 39.

<sup>20</sup> Uo., fol. 36v.

<sup>21</sup> Uo. fol. 2., 2v. és 43.

<sup>22</sup> Uo., fol. 42.

<sup>23</sup> Carl Gersinich-hel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a romániai Societatea Cultul Eroilor (Hősök Kultuszának Egyesülete) Központi Vezetősége 1931-ben emlékére a temetőben külön sírkövet akart állítani. Az 1856/1931. okt. 14. sz. átiratában a sepsiszentgyörgyi kórház főorvosát arra kérték fel, hogy a „*megszálló csapatok által eltemetett*” alezredest személyi adatait postázza el Bukarestbe. A város 7593/1931. okt. 29. sz. válaszában tudatta a Hősök Kultuszának Egyesületét, hogy Carl Gersinich 1873-ban született, az istriai Piugente(?)-ben látta meg a napvilágot, és haláláig, 1918. augusztus 5-ig a császári és

királyi 64. gyalogezredben szolgált, vagyis éppen a magyar „*megszálló csapatok*”-nak volt az egyik főtisztje. (SÁL, Fond 14, nr. 1173/1931, fol. 37r–37v.) Talán ennek az ügynek tulajdonítható, hogy neve nem került fel végül a sírkeresztek egyikére sem, és nem szerepel az új Hősök temetője obeliszkjének névsorában sem. Csontjai feltehetően az obeliszk alatti tömegsírba kerültek, vagy a régi nyughelyén maradtak.

<sup>24</sup> SÁL, Fond 14, nr. 1173/1931, fol. 36v.

<sup>25</sup> Uo., 418. doboz, nr. 6/1924, fol. 10.

<sup>26</sup> Uo., fol. 10v.

<sup>27</sup> Uo., fol. 11r–v.

<sup>28</sup> SÁL, Fond 14, nr. 570/1942, fol. 9r–v.

<sup>29</sup> Uo., fol. 2.

<sup>30</sup> Uo., fol. 9r–v.

tezett arájánlata szent az obeliszket újból is alapozta. Ezt a munkálata 50 pengőben számította fel.<sup>31</sup>

Az emlékoszlop ma is áll. Az 1930-as években készült felvétel a bizonyítéka, hogy a rajta lévő jelvényeket – a Német Vaskeresztet és a magyar koronás címet – nem a „régii román világban” (1920–1940), hanem csak 1945 után vésették le.

A „Német emlékmű” körüli régi Hősök temetője igaz, hogy az új Hősök temetőjének létrehozásával (1931), az itt nyugvók nagy részének exhumálásával a román hivatali szervek szerint megszűnt, azonban az akkori városlakók emlékében megmaradt, nem hagyták fel. Még az 1960-as évek végén is volt olyan idős asszony, aki az akkor még itt lévő néhány régi katonasírhoz ki-kijárt, gondozta, virágot vitt egy-egy hantra. Tette ezt, mert a világháború idején a távoli Oroszországban vagy más ismeretlen helyen elesett rokonát, bátyját, apját gyászolta. (Ez jellemző volt az új Hősök temetőjében is. Azok, akiknek odaveszett valakije az első, vagy a második világháborúban, hozzátartozójuk emlékére gondjaikba vettek egy-egy katonasírt. Még most is vannak olyan hantok melyeken virágok nyílnak, avagy a kereszt tövében virágcsokrok vannak, halottak napján gyertya pislákol.)

A „Német emlékmű” környéke 1931 után is Hősök temetője maradt. Nem csupán azért, mert az emlékoszlop alatt feltételezések szerint tömegsír volt, hanem azért is, mert körülötte néhány első világháborús katonának a sírja is megmaradt. Ezekből kettőt, az obeliszktől számított 5. és 6. sírhantot ma is két, műköből készített, felirat nélküli sírkereszt jelzi. Mivel az új Hősök temetője „tisztelőbe-lyi”, és ennek következtében zárt volt, itt, a régiben lelt örök nyugalom példaként a román hadsereg alhadnagya, a magát főbelövő Alexandru Ștefănescu (1904–1927)<sup>32</sup>, de a második világháború néhány, itt Sepsiszentgyörgyön elhunyt német és magyar katonája is<sup>33</sup> (ezeken a hantokon még az 1960-as évek közepén állottak a vasból öntött, de már nagyobbbrészt olvashatatlan feliratú vaskeresztek). Ide temették el az 1944-ben hősi halált halt Dán József (sz. 1919, Sepsiszentgyörgy) őrnagyot és Székely Zsigmond (sz. 1920, Somosd) honvédet. Erre a helyre állított emléket az özvegy feleség a messzi távolban hősi halált halt

férjének, Ütő Ferencnek (1902–1944). Ide temették az orosz katonák által Korond mellett kivégzett Gáll Lajost (1900–1944), a város olimpikonját, aki az 1936-os olimpián román színekben mint távfutó vett részt. Sírja hosszú időn át jeltelen volt. Hantjára csupán néhány éve állítottak kopjafát. Itt jegyezzük meg a Sepsiszentgyörgyön eltemetett második világháborús magyar honvédek névsora nem teljes, a néhány említettél jóval többet temettek ide, voltak közöttük olyanok, akik öngyilkosságot követtek el a laktanyában, de olyanok is, akik hősi halált haltak. Ugyanakkor valószínű ide vagy legalábbis a régi Hősök temetője közelében temették el 1944 folyamán azt a 29 civil „ukrán menekültet”, akiknek teljesen gyomos és bokroktól benőtt sírhantjait 1948-ban takarították ki a városvezetőség, és állított egy sírkövet „Ukrán hősök 1944 – 29 fő” felirattal.<sup>34</sup> Az utóbiról a városban már tudomása sincs senkinek.

Sajnos, az elmúlt hatvan év során a régi Hősök temetőjének nagy részére rátemetkeztek. Az emlékoszlop mellett még megmaradt egy darabka „érintetlen” rész. Ez megérdemelné, ha kellő kovácsoltvas kerítést kapna, és a még itt nyugvók elnyernék a kellő, őket megillető tiszteletet és nyugalommal.

Arra, hogy miért volt szüksége a román hatóságoknak, elsősorban a romániai Cultul Eroilor Egyesületnek egy új Hősök temetőjére, mikor már az első világháború alatt Sepsiszentgyörgyön létesült egy emlékoszloppal ellátott katonai temető, egyszerű a magyarázat. Kellott egy olyan kegyeleti hely, ahol a románság – abban az időben ez leginkább a megye- és a városvezetőségéből, az állami iskolák tanterületének egy részéből, az itt állomásozó katonaságból, a rendőrségből stb. tevődött ki – lelki nyugalomára ünnepelhetette a „nagy háborúban” elesett hőseit és azt, hogy Erdélyt Romániához csatolták. A régi Hősök temetője – néhány évi elhagyatottság után – igaz, hogy a román Hősök Napjának az ünnepi színtere lett, és az 1927. június 2-i *Monitor oficial* (Hivatalos Közlöny) 119. számában publikált *Regimul mormintelor și a cimitirelor de război* (A katonasírok és háborús temetők szabályrendelete) törvénye<sup>35</sup> alapján tartották meg itt a megemlékezéseket, melyeken vallási hovatartozásra való tekintet nélkül részt vettek

<sup>31</sup> SÁL, Fond 14, nr. inv. 22/8, nr. crt. 4, nr. 1/1942, fol. 1r–v.

<sup>32</sup> Tettéről beszámolt a helyi sajtó is. – *Székely Nép*, XLV. évf., 1927. máj. 26. (39. szám.)

<sup>33</sup> A sepsiszentgyörgyi levéltárban – József Álmos nyugalmazott tanár kutatta fel – őriznek 1947-ből egy kimutatást, miszerint a régi Hősök temetőjébe a második világháború ideje alatt összesen 16 név szerint ismert és 6 ismeretlen német katonáát temettek el. (SÁL, Fond 14, nr. 653. nr. inv. 22/6.) Feltételezésünk szerint a névsor nem teljes, felkutatásukra és a névsor pótlására a következő év folyamán kerül sor.

<sup>34</sup> SÁL, Fond 14, nr. inv. 22/6, nr. 741/1947, fol. 1–6; nr.

369/1948, fol. 1. A megkezdett kutatások 2014-ben folytatódhatnak. Terveink szerint összeállítjuk a második világháborúban Háromszéken elesett, meghalt összes, bármilyen nemzetiségű, illetve a második világháború alatt a különböző frontokon, lágerekben kórházakban elesett, illetve elhunyt háromszéki katonák névsorát is.

<sup>35</sup> Ez nem csupán egy sajtósági román kegyeleti törvény. A csatatereteken elesett, kórházakban sebeikbe, betegségekbe belehalt ellenséges katonák iránt már a háború ideje alatt az egyezmények szerint meg kellett adni az utolsó tiszteletet. Például a cs. és kir. hadseregben az 1917. júl. 30-i, nyomtatásban kiadott körren-

a felekezetek lelkészei is, de zavaró volt a románság részére az az emlékoszlop, amelyet éppen az ellenséges erők szimbólumai díszítettek. Ezért hozták létre az új, „tisztelbeli” Hősök temetőjét, és exhumáltak ehhez katonákat a régi nyughelyükről.

### Az új Hősök temetője

Sepsiszentgyörgy Városi vagy más néven Közös temetőjét az 1900-as évek első éveiben nyitották meg. A Debren-tetőhöz tartozó terület, amelyen a mostani Közös temető helyezkedik el, részben a város tulajdonában, részben magánosok birtokában volt. Területének bővítéséhez a város vásárlások és kisajátítások útján jutott hozzá. 1921-ben jegyezték meg azt, hogy a temető „*jelenlegi területe 12 hold, mely azonban 20 holdra lesz kiegészítve*”.<sup>36</sup>

A Közös temetőt először 1917-ben szerették volna tervszerűen rendezni. A város pénzügyi és gazdasági bizottságának március 27-i ülésén Malmos Andor főmérnök tett ígéretet arra, hogy „*minden díjazásra való igény nélkül készséggel hajlandó a városi köztemetőben a temetkezési beosztás és sorrend*” tervét elkészíteni. Április 3-án a rendkívüli képviselőtestületi gyűlésen egy négytagú bizottságot is kijelöltek, hogy a helyszínen készítsék el a felméréseket,<sup>37</sup> de a háborús viszonyok miatt minden abbamaradt. A háború után, valószínűleg már 1920-ban, Jjra napirendre került a temetkezési hely rendezése és parkosítása, mert 1921-ben azt jegyezték meg, hogy a Közös temető „*rendezése művészi tervek alapján most van folyamatban*”.<sup>38</sup> A tervet a város Kós Károly ismert íróval és műépítésszel, Sepsiszentgyörgyön több magánházzal, a Közkórházzal, a Székely Nemzeti Múzeum épületének stb. tervezőjével készítette el. Bemutatósára az 1921. január 1-jén tartott városi tanácsülésen került sor. A tervet a városi tanács elfogadta, és a tervező munkadíjába „*az épületek tervezéséért*” 13 111, „*a parkírozás – parkosítás – tervezéséért*” 1889

lej kifizetését határozta meg. Döntöttek arról is, hogy a tervező által elsőként „*az új temetőhely parkírozása részletes tervezete készíttessék el*”, melynek költségét Kós Károly 2500 lejben állapította meg, annyi hozzáadással, hogy „*a temetőőri lakás részletes terveit a városnak díjtalanul*” készíti el.<sup>39</sup> Mennyiben teljesítette ígéretét, nem tudjuk, mert 1924. december 23-án a város úgy döntött, hogy a munkálatok megkezdését és a temető rendezését a javaslatok alapján – feltételezzük, hogy Kós Károly tanácsai szerint – a város mérnökére, Szász Istvánra bízta. Úgy döntöttek, hogy a városgazda köteles a költségvetésből előlegezett 50 000 lejből a kellő anyagokat beszerezni, a mérnök pedig a munkálatokat évről-évre úgy folytatni, ahogyan az évenkénti költségvetésből az erre a célra preliminált összegek engedik.<sup>40</sup>

A Köztemető tervszerű, sétányokkal határolt, temetkezési parcellákra osztott alaprajza 1931-ből maradt fenn. A rajz feltehetően az eredetiről készített, pauszpapírra átrajzolt másolat. Másolója a kisillabizált aláírás alapján Szász [István] városi főmérnök volt. Abból az alkalomból készítették, mikor a Cultul Eroilor Egyesület a várostól az új Hősök temetője részére parcellát kért. Ezen mutatták be az új Hősök temetőjének az elképzelt területét, és jelölték be piros ceruzával a régi Hősök temetőjének a tervrajzon elfoglalt parcelláit.<sup>41</sup>

A város vezetőségétől a Hősök Sírjainak Gondozóbizottsága az új Hősök temetője területének, vagyis annak a parcellának átengedését a Közös temető területéből, ahová az emlékoszlopot és köréje a katonasírok helyeit elképzelték, az 1931. május 5-én keltezett 3. sz. folyamodványban kérvényezte.<sup>42</sup> Ezt véleményezésre a város főmérnökéhez utalták át. Szász főmérnök a szakértői véleményét 1931. május 14-én fogalmazta meg. A „csere” végrehejtását, vagyis a kiszemelt parcella átengedését javasolta, mondván, hogy a régi Hősök temetője által elfoglalt két parcella helyett az új megépítésével egy parcella a város javára

delet kihangsúlyozta, hogy a „*legszentebb hazafiúi kötelességük teljesítése közben áldozatul esett hősök, legyenek azok saját fiaink, szövetségeseink, avagy ellenségeink, a hozzájuk méltó eltemetésre, sírjaik megjelölésére és állandó gondozásra érdemesek*”. (SÁL, Fond 9, nr. 27/1917, fol. 18r–v.) A Nagyszebeni Hadisír Felügyelőség az 1917. nov. 6-i 1599. rendeletében parancsban adta ki, hogy Erdély területén minden egyes katona sírja kötelezően megjelölendő. „*Ez egy olyan kegyeletes kötelességünk – írták – mellyel tartozunk mindazoknak, kik életüket áldozták hazájukért. A szövetséges és ellenséges haderőhöz tartozó katonák sírjai is a mieinkkel egyenlő elbánásban ...részeseitendők.*” (Uo., fol. 1.) Rendelet útján intézkedtek a hősi halált halt román katonák nyilvántartásba vételéről és eltemetéséről is. A sepsiszentgyörgyi cs. és kir. Hadtáppálomás Parancsnoksága 629. számú parancsa például elrendelte, hogy az elesett román katonák sírjaira állított keresztekre, hogy „*annak idején hozzátartozóik által*” felkutathatók lehessenek, helyesen

írják fel a neveket és az azonosító táblácskáikon (dögcéduláikon) lévő adatokat. A hátramaradt tárgyaikat, dögcéduláik adatait és a halott nevét tartalmazó okiratot az illetékes lelkésznek kell kiállítania és a tábori főpapi hivatalhoz, annak pedig a Központi Tájékoztató Irodának elküldenie. (SÁL, Fond 9, nr. 5174/1917, fol. 2; Fond 14, nr. 1173/1931, fol. 8.)

<sup>36</sup> SÁL, Fond 14, nr. 1173/1931, fol. 41. Néhány kisajátítási, vásárlási ügyet I. uo., II/1, vol. 98, 1021–1921, 1402–1921, 1041–1921, 1233–1921, 2224–1921. stb.

<sup>37</sup> Uo., nr. 141, fol. 34r–v.

<sup>38</sup> Uo., nr. 1173/1932, fol. 41; nr. inv. II/1, vol. 98, fol. 12v–13r; nr. 802/1921, fol. 1–2.

<sup>39</sup> Uo.

<sup>40</sup> SÁL, Fond 14, nr. 20/1924, fol. 36.

<sup>41</sup> Uo., nr. 492/1931, fol. 3.

<sup>42</sup> Uo., fol. 1.

felszabadul, ugyanakkor a kért parcellán egy 5 méter magas, *nagyon esztétikus* emlékmű épül, amely a Közös temető rendezési tervébe is beleillik.<sup>43</sup> A város vezetősége által alakított küldöttség a tervrajzon bemutatott parcella átadásáról május 15-én döntött, és mondott le róla a tervezett cél javára.<sup>44</sup> A város határozatáról ugyanaznap értesítették a Hősök Sírjainak Gondozóbizottságát és a Műszaki Hivatal vezetőjét is.<sup>45</sup>

A Cultul Eroilor Egyesületének Központi Vezetősége Sepsiszentgyörgy részére az új Hősök temetőjének tervrajzát Bukarestben készítette el. Az *előtervet* (ante proiect), és az 1931. június 23-án keltezett, 1221. iktatószámú átiratot, melyet az egyesület igazgatója, Macarovicu ezredes és Stamate törzsőrmester írt alá, a sepsiszentgyörgyi helyőrséghez küldték el. Innen a maga rendjén, Enescu alezredes térparancsnok aláírásával június 30-án 436. iktatószámmal el látva, másolatban a városi Polgármesteri Hivatalhoz jutott el. Ebből értesültek a város vezetői arról, hogy a mellékelt „*előterv*” szerint az obeliszk alá a névtelen hősök részére földkripta készül, az obeliszktól jobbra és balra 42-42 sírhely kerül. Mindkét oldalon közepesen sétány lesz, így négy, 21-21 nyughelyes parcellára oszlik az új Hősök temetője, melyet élősvény kerítés fog körbevenni.<sup>46</sup>

Egy kis eltéréssel ezt a tervet valósították meg. Az eredetihez képest a kivitelezésben annyi a változtatás, hogy a tervezett 84 nyughellyel ellentétben 86-ot hoztak létre. Az obeliszktól nyugatra a két külön parcellában 27, illetve 28, keletre 16, illetve 15 nyughelyet alakítottak ki.

A mellékelt átirat érdekes, figyelemre méltó. A Cultul Eroilor Egyesületének Központi Vezetősége ebben értesítette a Helyőrségen keresztül a Polgármesteri Hivatalt arról, hogy az obeliszkre *négy bronzplakettet engedélyeznek* (acordă), *a megemlékezés jelvényeit* (semnul aducerii aminte), *egy bronz közepes címert* (stemă mijlocie), *avagy a sisakot babérokkal* (casă cu lauri), *azt a modellt alkalmazva, amely a műemlékhez a legmegfelelőbb lesz* (după cum modelul se va adopta la monument). Ezért fényképet vagy vázlatot kértek a műemlékről. Ugyanakkor tudósították az illetékeseket arról is, hogy a 85 cm magas, 25 × 10 cm vastagságú kereszttek készen vannak. Kérték az illetékeseket, értesítsék őket, hogy mikor küldjék le az igényelt mennyiséget, azzal a kikötéssel, hogy azokra a feliratokat a megrendelőnek kell belevésnie („*iar D-va, la primirea lor să executați înscricțiile*”).<sup>47</sup> A Polgármesteri Hivatal válaszát az irat hátán fogalmazták meg. Az 1931. június 1-jén

4264. iktatószámmal ellátott iratot a sepsiszentgyörgyi Helyőrséghez címezték. A július 13-án postázott levélben arra kérték a Helyőrség parancsnokságát, hogy értesítse Bukarestben a Cultul Eroilor Egyesület Központi Vezetőségét, összesen 100 darab keresztre lenne szükség. Mellékelték a kért vázlatrajzot is, de sem a négy bronzplakettet, sem a közepes címert vagy a babérleveles sisakot nem rendelték meg.<sup>48</sup> Ennek oka a pénzhiány volt. Azok a pénzösszegek, melyek a Hősök Napján évenként a jelvényekből begyűltek, annak összege innen, a városból, de az ország bármely részéből Bukarestbe, a Cultul Eroilor Egyesület Központi Vezetőségének kasszájába folyt be. Ezeknek további sorsáról nincsenek adataink, feltételezzük, hogy nagyrészt a Románia különböző helyein lévő Hősi temetők karbantartására osztották szét. Feltételezésünk igazolja az 1931. május 21-i Hősök Napja alkalmából rendezett jelvényárúsítás adatai is, mikor Bukarestből a Cultul Eroilor Egyesület Központi vezetősége Háromszék megyébe a Sepsiszentgyörgyön állomásozó Térparancsnokságon keresztül eladásra kokárdás jelvényeket küldött. Sepsiszentgyörgy 500 darabot kapott. A jegyzőkönyvek szerint a városban az 500 jelvényből, darabját 5 lejével, 290-et adtak el. Az erre a célra állított hét perselyben (chetă) összesen 1615 lej, vagyis az eladott jelvények árán felül még 165 lej gyűlt be. Megye szinten a 2500-ból 1241 kokárdás jelvény lelt gazdára. Árát, a 6205 lejt, együtt a megmaradt 1259 jelvénnyel, a Térparancsnokságon keresztül visszaküldték Bukarestbe. Vagyis még abban az évben sem maradt a pénz a városban működő Hősök Sírjainak Gondozóbizottsága, illetve a Cultul Eroilor Egyesület sepsiszentgyörgyi fiókjának a kezén, mikor az éppen a helybeli Közös temetőben exhumációkat végzett, és az új Hősök temetőjének parcelláján az obeliszket építette.<sup>49</sup>

A Hősök Sírjainak Gondozóbizottsága mindvégig pénzhiánnyal küzdött. Már 1931. május 5-én a város polgármesteréhez intézett levélben hivatkoztak arra, hogy egyesületük a sepsiszentgyörgyi emlékoszlop megépítéséhez és az új Hősök temetőjének kivitelezéséhez a szükséges pénzalap teljes összegével nem rendelkezik. Annak pótlására a város kasszájából nem kis összeget, 30 000 lejt kértek.<sup>50</sup> A május 7-én keltezett válaszban a város vezetősége arról értesítette az érintettet, hogy miután az 1931-es költségvetés jóváhagyása megtörténik, kérvényüket a városi tanács közgyűlése elé terjesztik, ami pedig a szükséges összeg kiutalását illeti, ha a Pénzügyi Igazgatóságtól az eladások után beszédett adókból a város az öt megille-

<sup>43</sup> Uo., fol. 1v.

<sup>44</sup> SÁL, Fond 14, nr. 540/1931, fol. 2.

<sup>45</sup> Uo., nr. 492/1931, fol. 2.

<sup>46</sup> Uo., nr. 752/1931, fol. 2.

<sup>47</sup> Uo., fol. 1.

<sup>48</sup> Uo., fol. 1v.

<sup>49</sup> SÁL, Fond 14, nr. 539/1931, fol. 1–3.

<sup>50</sup> Uo., nr. 143/1931, fol. 1.

tő kvótához hozzájut, nyomban intézkedni fognak.<sup>51</sup> Az irat hátán olvasható megjegyzés szerint határidőül a város előbb 1931. augusztus 1-jét, majd szeptember 10-ét tűzte ki.<sup>52</sup> Az építkezési kiadások törlesztése érdekében a Cultul Eroilor Háromszékmegyei Bizottsága június 3-án az elmaradt szubvenciók ügyében újból a város polgármesteréhez fordult. Felhívta a városvezető figyelmét, hogy a Nagy Háborúban elesett hősök emlékére az obeliszk építése megkezdődött, szükség lenne az elmaradt szubvenciók összegére.<sup>53</sup> Az irat hátán lévő válaszból annyi derül ki, hogy az 1927, 1929. és 1930. évre a *Háborús Hősök Alapjába* a Pénzügyi Igazgatóságtól a pénz nem jött be.<sup>54</sup> Az érintettek ezt a választ 1932. február 2-án kapták kézhez.<sup>55</sup> Ugyanezen év október 11-én a városvezetőség, ahogy akkor nevezték, az időközi bizottság (comitetul interimar) újból a Cultul Eroilor Egyesület által kiutalás útján kért 30 000 lej ügyét tárgyalta. A bizottság az összeggel kapcsolatban úgy ítélkezett, mhogy mivel a költségvetésben az 1932. évre a Közös temetőre és az itt lévő Hősök temetőjére 30 000 lej van előirányozva, ezt mind nem adhatja át az egyesületnek, de ebből 20 000 lejt jóváhagy.<sup>56</sup> A város ígéretét csupán részben teljesíthette, mert 1934. március 16-án a Hősök temetőjének karbantartására a Cultul Eroilor Egyesületnek a sepsiszentgyörgyi fiókja 15 000 lej kiutalását sürgette, és felhívta a város vezetőségének figyelmét arra, hogy az egyesület még most is adós az ASTRA-nak, az ortodox egyháznak és nem utolsósorban az obeliszk építőjének, Pap Lehelnek.<sup>57</sup>

A felsorolt adatokból arra következtetünk, hogy az állandó pénzhiány miatt a Bukarestben székelő Cultul Eroilor Egyesületnek Központi Vezetősége által 1932-ben ajánlott bronz plakettek, a közepes román címer, avagy a babérkoszorús sisak nem került fel az obeliszkre. Ezért van az, hogy 1941. november 5-én a m. kir. Hadimúzeum igazgatója, szotyori Nagy Áron 743/Kt. 1941. sz. jelentésében azt írta, hogy „*erdélyi tanulmányútja során*”, mikor számbavették a katonai temetőket, azt állapították meg többek között, hogy Sepsiszentgyörgyön a „*városi köztemetőben áll egy felírás nélküli, románok által emelt világháborús emlékmű*”. Ő a jeltelen obeliszk lebontását javasolta, de a jelentés oldalára utólag odaírt „*Nem*” bizonyítja, hogy a javaslatba a város vezetősége nem

egyezett bele.<sup>58</sup> Állításunkat, hogy semmilyen jelkép vagy felirat nem volt az emlékoszlopon, nemcsak az említett Hadimúzeum-igazgató jelentése, hanem a város polgármesterének 1942. március 21-én keltezett 1700/1942. számú átirata is igazolja: „*a Hősök temetőjében levő és a románok által magyar pénzen<sup>59</sup> felállított obeliszk semmi feliratot vagy ábrázatot nem tartalmaz, mert még felavatva nem volt*”.<sup>60</sup> Részben ezzel is magyarázható, hogy bár ezt a katonai temetőt, igaz egy régebbi, német–magyar katonai temető megszüntetésével, a románok alakították ki, a jeltelen obeliszkre 1942-ben feltették a a koronás magyar címert, másrészt azzal, hogy, bár az itt nyugvó katonák nagyrészt 10 nációnak születtek, több mint 2/3 részben a magyar és a közös hadsereg, illetve a szövetségesek katonái voltak.

Visszatérve az új Hősök temetőjének kialakítási idejére, a Cultul Eroilor Egyesület sepsiszentgyörgyi fiókja 1931 májusának végén, hogy az építkezéshez szükséges pénzalapját növelhesse, képeplapot hozott forgalomba. A képeplapon a Sepsiszentgyörgyre tervezett Hősök temetőjének távlati, felülnézetből rajzban ábrázolt képe látható. Ezekből, egy levél kíséretében a város polgármesterének eladásra, megvásárlásra 30 képeplapot küldtek. A levélben az egyesület sepsiszentgyörgyi fiókja tudatta a polgármesterrel, hogy a képeplapon látható hősi temető építési, rendezési költsége megközelítőleg 100 000 lejbe fog kerülni. Mivel az egyesület sepsiszentgyörgyi fiókjának az anyagi lehetőségei szerények, a központ segítségére nem számíthatnak, úgy határoztak, hogy felhívást intéznek a város és az egész megye lakosságához, elsősorban az intézmények vezetőségéhez, hogy a képeplapokat, darabját 5 lejért, terjesszék, árusítsák. Megkérték a polgármestert, hogy az eladott képeplapok árát a fiúgimnázium igazgatójához, Petre Gh. Marcuhoz postázzák, aki a bejövő összegekről nyugtákat fog kiállítani. Abban a reményben tették ezt, írták záradékul, hogy a műemlék jellege, amely azoknak az emlékek akarja maradandóvá tenni, akik már abban a világban vannak, ahol nincs etnikai különbség, viszhangra talál mindenki szívében.<sup>61</sup> A levél hátlapjára, melyet 1931. június 1-jén 3433. számmal regisztráltak, jegyezték meg azt, hogy a Polgármesteri Hivatalnak küldött 30 képeplap árát, a 150 lejt 1931. au-

<sup>51</sup> Uo., fol. 1v.

<sup>52</sup> Uo.

<sup>53</sup> „...după cum știți cert, comitetul a început construirea unui monument în cimitirul Comunal în amintirea Eroilor căzuți în Marele Răsboi ...vă rugăm să binevoiți a dispune să ni se ordonanțeze subvențiile rămase în restanță pe 1929 și 1930, precum și cea pe 1931, spre a putea face față cheltuielilor reclamate de lucrarea în curs.” (SÁL, Fond 14, nr. 804/1931, fol. 1.)

<sup>54</sup> „...nu s-a încasat de la Adm. Fin. Cota cununită, ...în această cauză nici acolo nu au cunoștință de vre-o ordonanță pentru acest

scop.” (Uo., fol. 1v.)

<sup>55</sup> SÁL, Fond 14. nr. 802/1932, fol. 2.

<sup>56</sup> Uo., nr. 809/1932, fol. 4.

<sup>57</sup> Uo., nr. 173/1934.

<sup>58</sup> Uo., nr. 570/1942, fol. 5r–v.

<sup>59</sup> Ez csupán részben igaz.

<sup>60</sup> Uo., fol. 9. Mint látni fogjuk, állítása a felavatással kapcsolatban téves.

<sup>61</sup> SÁL Fond 14. nr. 624/1931, fol. 1.

gusztus 31-én postázták a nevezett Petre Gh. Marcu tanárnak.<sup>62</sup>

A Hősök temetőjében állítandó sírkeresztek árához és a hősök sírjának gondozi költségéhez különben Magyarország is hozzájárult. Cseh Sándor állami felhatalmazott révén a Bukarestben székelő Cultul Eroilor Egyesület engedélyével és annak közvetítésével postán 5000 lejt juttatott el a sepsiszentgyörgyi fiókegyesülethez.<sup>63</sup> A város 1931-ben a Hősök temetőjének építkezési költségeihez ugyancsak 5000 lejjel járult hozzá. Erről a város időközi bizottsága az 1931. október 2-án tartott gyűlésében döntött.<sup>64</sup> Ehhez a pénzüsszeghez azonban 1931 folyamán nem jutott hozzá a fiókegyesület, ugyanis a Kolozsváron székelő Inspectoratul General Administrativ Regional (Általános Területi Közigazgatási Felügyelőség) decemberben tárgyalt a szubvencióról, és erről a Polgármesteri Hivatal által az érintett Societatea Cultul Eroilor sepsiszentgyörgyi fiókját 1932. január 8-án értesítették.<sup>65</sup>

A fentebbi levéltári iratokból egyértelműen meg tudható, hogy az obeliszket, nyilván mert olcsóbban jöttek ki, betonból önterve készítették el („*un monument în ciment și peatră*”).<sup>66</sup> Az 5 m magas szép emlékmű („*monument frumos de 5 m înățime*”)<sup>67</sup> készítője Pap Lehel helybeli vállalkozó, a sepsiszentgyörgyi „cementgyáros” volt.<sup>68</sup>

Érdekesképpen teszünk említést arról, hogy az 1931. augusztus 31-én keltezett felhívása, mikor a német kormányküldöttség a román Cultul Eroilor Egyesületének Központi Vezetősége (Comitetul Central) útján a város területén vagy temetőiben esetlegesen eltemetett német katonák sírjáról vagy egy külön parcellában lévő német katonai temetőről érdeklődött,<sup>69</sup> a városi főmérnök válasza nemleges volt. Október 23-án azt jelentette, hogy a Közös temetőben a német hősök részére nincs elkülönített rész, a háborús hősök együtt, egy külön parcellában nyugszanak. A németek által emelt obeliszkről szót sem ejtett.<sup>70</sup> Magyarázata egyszerű, ekkor már az új, „tisztelbeli” Hősök temetőjében („*Cimitirul de onoare pentru Eroii*”) az újrahantolások a vége felé jártak, a közös sírhely beszentelésének ünnepét 1931. október 25-ére kitűzték, és azt a városban lévő különböző felekezeti papok közreműködésével meg is tartották.<sup>71</sup>

Az új Hősök temetőjében az első Hősök Napjának ünnepére 1932. június 9-én került sor. A város

minden egyes egyesületét, társulatát és társaságát meghívták.<sup>72</sup> Az ünnepélyről a *Székely Nép* is beszámolt. A Hősök Napja „*az évről-évre megújuló, a világháborúban küzdött országok által egyezményesen ünnepelt szép nap: az anyaföldben porladó, hazájuk ügyéért önmagukat áldozó hős katonák emlékezetének [a napja] múlt csütörtökön, jún. 9-én délelőtt ... mély érzéssel és pompázó külső kerettel lett megtartva. ... A ropant tömeg, mely a főtéren tartott Istentiszteleten áhitatoskodott, a lehető legkedvezőbb légkörben vonulhatott a Debren-tetői Köztetőben újonnan berendezett, magasan égfelé nyúló emlékműhöz. A végeláthatatlan menetnek elején a papság, valamint a katonai és polgári előkelőségek haladtak. ... A város lakosságának aprajánagyja, aki csak tehetett, mindenki ment, hogy részese lehessen a Hősök Napjában. A hősök sírjánál a felekezetek lelkeszei végezték először a szertartásaikat. Utánuk a díszszónokok: Petrescu Alexandru őrnagy a hadsereg, Petre Marcu lic[eum] igazgató és Ilarie Aleman városi tanácsstag, a kulturális intézmények és Aurel Nistor esperes az egyházak nevében mondtak szép beszédeket*”.<sup>73</sup>

#### A Hősök temetője és az ottani emlékoszlop 1940 után

Az emlékhely sorsa, felújítása, mint a rendeletek, jelentések igazolják, szorosan egybekapcsolódik Sepsiszentgyörgy első emlékműveinek 20. századi viharos sorsával. Trianon után az új impérium Sepsiszentgyörgy területéről – kivéve a Közös temetőben álló „*Német emlékművet*, ahonnan csupán a körülötte nyugvó katonákat hantolták ki és vitték az új Hősök temetőjébe – a magyarság történelmének, a székelyek hősiességének emléket állító emlékoszlopokat eltávolíttatta. Ezek közé tartozott a város Piacterére 1874-ben állított *Honvéd emlék*, melyet Bidu prefektus rendeletéből 1934. április 18-án távolítottak el.<sup>74</sup> Az Eprestetön, az egykori Méntelep helyébe költöztetett román katonai lövészkola területén, a cári seregek elleni 1849. július 5-i csata mintegy 500 székely hősi halottjának közös sírján 1871-től álló szerény sírkövet prefektusi rendeletre 1936. június 26-án szállították át a Közös temetőbe.<sup>75</sup> Hasonló sorsra jutott az osztrák önkényuralom ellen szervezkedő, 1854. április 29-én kivégzett Váradai József és Bartalis Ferenc vértanúk sírköve is. A város nyugati végében emelkedő Örkő lábánál, az egykori vesztő-

<sup>62</sup> Uo., nr. 624/1931, fol. 1v.

<sup>63</sup> Uo., nr. 598/1931, fol. 1r–2v.

<sup>64</sup> Uo., nr. 1104/1931, fol. 1., nr. 143/1931, fol. 3.

<sup>65</sup> Uo., nr. 143/1932, fol. 2.

<sup>66</sup> Uo., nr. 624/1931, fol. 1.

<sup>67</sup> Uo., nr. 598/1931, fol. 1v.

<sup>68</sup> Uo., nr. 173/1934, fol. 1.

<sup>69</sup> Uo., nr. 1112/1931, fol. 1r–v.

<sup>70</sup> Uo., fol. 2.

<sup>71</sup> SÁL Fond 14. nr. 1150/1931. fol. 1.

<sup>72</sup> Uo., nr. 804/1932, fol. 1–6.

<sup>73</sup> *Székely Nép*, L. évf., 1932. jún. 12. (43. sz.)

<sup>74</sup> CSEREY Zoltán – JÓZSEF Álmos 1999, 98–101.

<sup>75</sup> SÁL, Fond 14, nr. 191/1936, fol. 1–4.



helyen, amelyet a város lakossága mint kegyeleti helyet tartott nyilván, a román hatalom löteret létesített. A román katonák által összelövdözött sírkövet – hiábavaló volt minden tiltakozás – a két exhumált holttesttel együtt 1936. februárjában a Vártemplom cintermébe szállították.

A Hősök temetőjének utolsó rendbetételére 1942-ben, a város műemlékeinek helyre-, illetve visszaállítása során került sor. A magyar állam szorgalmazására a m. kir. Hadimúzeum vezetője mérte fel többek között Sepsiszentgyörgyön is az eltávolított, megcsonkított műemlékek helyreállításának, restaurálásának a helyzetét. A fennebb említett eltávolított emlékművekkel, illetve a Közös temetőben megmaradt „Német emlékmű” és Hősök temetője emlékoszlopaival kapcsolatban a megállapítását, ugyanakkor javaslatait 1941. november 5-én tudatta a város polgármesterével. A Hadimúzeum vezetője azt javasolta a városnak, hogy a *Honvéd emléket* állítsák vissza az eredeti helyére, Várad és Bartalis vértanúk maradványait temessék vissza az Örkő alatti egykori nyughelyükre, és hozzák a hant fölé az eredeti sírkövet is. Ha mindez biztonsági vagy egyéb okokból akadályokba ütközne, a régi nyughely fölé mindenképpen állítsanak emlékoszlopot.<sup>76</sup> Ami az Epresterőn lévő „szabadságharcis tömegsír körüli területet” illeti, annak rendbetétele érdekében már megtették a felhívást a magyar hadügyminisztérium felé. Az új Hősök temetőjében lévő emlékoszloppal kapcsolatban, amely „feírás nélküli” volt, azon a véleményen volt, hogy a „románok által emelt síremlék, mert a régi amúgy is a helyén áll, lebontassék”.<sup>77</sup> Ebbe, mint már említettük, a dokumentum oldalára tett rövid megjegyzés igazolja, hogy a városvezetőség nem egyezett bele.<sup>78</sup>

„A hősi emlékművek és a hősi temető rendbehozatala” kapcsán a magyar honvédelmi miniszter 1941. december 18-án kelt 634 812/22.-1941. sz. rendeletét a Sepsiszentgyörgyön székelő m. kir. Honvéd Állomásparancsnokság 511/Ápk. – 1941. sz., 1942. január 12-én kelt átiratában tudatta a város polgármesterével. Pontokba foglalva adta tudtára a teendőket. Ezek közül az első három a régi és az új Hősök temetőjére vonatkozott. A két emlékoszlop helyreállításán kívül az itt lévő katonasírok és sírkeresztek rendbehozatalát szorgalmazták. Utasításba adták azt is, hogy az új Hősök temetőjében lévő emlékoszlop-

ra „magyar feliratok és magyar jellegű díszítések kerüljenek”, és a sírkereszteken a feliratokat újíttassák fel, a „román nyelvű feliratokat pótoltsassák”.<sup>79</sup> Az irat mellé, hogy arról véleményt mondjon a polgármester, az állomásparancsnok a két emlékoszlop helyreállítási tervrajzát is mellékelte.<sup>80</sup> Azzal a kérdéssel és egyben kéréssel fordult a városvezetőhöz, hogy hozzájárulását adja-e a mellékelt rajzok szerinti helyreállításokhoz, és ha igen, akkor intézkedjék a kellő mesteremberek felől, hogy a munkálatokat sürgősen megkezdhessék.<sup>81</sup>

A Honvédelmi Minisztérium sürgetése ellenére a kemény tél miatt a munkálatok beindítását halasztani kellett. Még március végével sem állt be a tavasz, mert a polgármester 1942. március 21-én arról panaszkodott: „még mindig tart nálunk a tél, a föld egészen fagyos, így a munkálatok megkezdését halasztanunk kell addig, amíg az időjárás megnyhül”.<sup>82</sup> A polgármester az 1700/1942. sz., 1942. március 21-én keltezett átiratában, mintegy választ adva az Honvéd Állomásparancsnokság által kiadott 511/1942-es átiratra<sup>83</sup>, pontosan válaszolt az abban javasolt helyreállítási és restaurálási munkálatokra:

„A hősök temetőjében lévő és a románok által felállított obeliszk semmi feliratot, vagy ábrázolatot nem tartalmaz, mert még felavatva nem volt”.<sup>84</sup> Erre magyar címer és megfelelő felirat vésését, illetve dombormívű kiképzését vettük tervbe. Alezredes úr tervét alkalmasnak találom azzal, hogy még arra rávésendő volna a következő szöveg: „A világháború hősi halottainak emlékére”, vagy „a világháború megdicsőült hőseinek emlékére”, vagy „A Hazáért”.<sup>85</sup>

A németek által létesített emlékkövet eredeti helyén kell meghagyjuk, mert az alatt is vannak hősi halottak eltemetve közös sírba. Az emlékkövet már tavaly helyreállítottam, és magyar felirattal is elláttam. Alapzatát megfelelő magasságban felhantolni és virágszönyeggel díszíteni terveztem. Ehhez a felhantoláshoz kérek a munka megkezdésekor honvéd munkaerőt, annál is inkább, mert a követ is valószínűleg meg kell emelni.<sup>86</sup>

A polgármester ebben az átiratában említette meg, hogy az elkülönített 600 pengő<sup>87</sup>, melyet a városban lévő emlékművek helyreállítására, avagy restaurálására különítettek el a honvédelmi minisztérium rendeletéből, nem lesz elég, de a város a maga részéről hozzá fog járulni a kiadásokhoz.<sup>88</sup> Ugyanezen a

<sup>76</sup> Uo., nr. 570/1942, fol. 5r–v.

<sup>77</sup> Uo., fol. 5.

<sup>78</sup> Uo.

<sup>79</sup> SÁL Fond 14. nr. 570/1942. fol. 3. 3v.

<sup>80</sup> Uo., fol. 1–2.

<sup>81</sup> Uo., fol. 3v.

<sup>82</sup> Uo., fol. 8.

<sup>83</sup> L. a 74–76. számú lábjegyzeteket.

<sup>84</sup> Állítása a felavatásáról téves, l. SÁL, Fond 14, nr. 1150/1931, fol. 1.

<sup>85</sup> Az obeliszkre ez utóbbit vésették fel.

<sup>86</sup> SÁL, Fond 14, nr. 570/1942, fol. 9r–v.

<sup>87</sup> Mondhatni a teljes összeget a „kőipari vállalkozó” Puskás Istvánnak fizették ki. (Uo., fol. 12r–13v.)

<sup>88</sup> Uo., fol. 9.

napon a polgármester, remélve, hogy a rég várt enyhülés megérkezik, ugyancsak 1700/1942. számmal meghozta határozatát, és arra utasította a városi műszaki ügyosztályt, hogy a „szóban forgó emlékművek helyreállításának előkészítő munkálatait – beleértve a Közös temetőben lévő Hősök temetője obeliszkjét és a „Német emlékművet” is – *haladéktalanul kezdje meg. Mindenekelőtt megfelelő mesteremberek bevonásával tárgyalja le a tervezett átalakításokat*”, és mindezekről értesítsék a sepsiszentgyörgyi Honvéd Állomásparancsnokságot is.<sup>89</sup>

A városi műszaki ügyosztály nyomban léphetett, mert Puskás István uzoni „köipari vállalkozó” néhány nap múltán, 1931. március 31-én benyújtotta a helyreállítási, javítási költségvetését, a feliratok bevésésének betűnkénti árát. Két kimutatása maradt meg. Mindkettőt a m. kir. 27. honvéd gyalogezred I. zászlóalj parancsnokságához címezte. Az egyiket a budapesti Hadtörténelmi Intézet Levéltárában, a másikat a sepsiszentgyörgyi levéltárban őrzik.<sup>90</sup> A két árlajstrom között 615 pengő különbség van. A budapesti árajánlatban 3568 pengőben, a sepsiszentgyörgyi levéltárban őrzöttben 4183 pengőben állapította meg a munkálatok összértékét. A végösszegek természetesen magukba foglalták a fennebb említett, Várad és Bartalis vesztőhelyére állítandó emlékműnek és az eprestetői síremlék helyreállításának a munkadíját is.

A Hősök temetőjére vonatkozó két ajánlat közül az illetékesek a sepsiszentgyörgyi levéltárban lévő árajánlatok mellett döntöttek. Ezek szerint Puskás István „*az obeliszkra felerősítve, önmagából készített és rozsdamentes fémcsapokkal*” 420 pengőért a gödemes-terházi terméskőből faragott 90 x 80 cm-es címert, készítette el. A „*zoklira*”, vagyis az obeliszk alsó tészére, ahová a mellékelt rajzzal ellentétben nem a sisak-kard-babérleveles dombormű került, hanem egy pallos az 1914–1918-as évszámokkal. Ennek „*gravírozását*” és fekete festékekkel való kifestését 50 pengőben számította fel. A címer alatti részre vésendő 16 betűt 48 pengőben,<sup>91</sup> az obeliszk két oldalára vésendő névsorokat, melyek betűinek számát az ajánlat szerint mintegy 3000 körülre saccolta, vésésüket, kifestésüket darabonként 0,5 pengőben számítva, költségét 1500 pengőben állapította meg.<sup>92</sup>

Amit Puskás István nem tüntetett fel az obeliszk költségeivel kapcsolatban, az az obeliszk legfelső részén olvasható „*Vitéz nagybányai Horthy István Ma-*

*gyarország helyettes kormányzója*” felirat. Ezt a megkezdett munkálatok során, valamikor augusztus végén, vagy szeptember elején vésethették fel. Horthy Miklós fia, István 1942. február 19-től lett kormányzóhelyettes, s mivel rövid időn belül, még abban az évben, augusztus 20-án repülőszerencsétlenségben meghalt, nevét – egyfajta kultuszként – az akkori Magyarország területén lévő Hősök emlékműveire mindenhol felvésték. Háromszék területén van, ahol máig megmaradt – például Gidófalván –, de legtöbb helyen, ahol hősi halottak emlékműve volt, a Horthy Istvánra vonatkozó feliratot 1945 után eltüntették. Esetünkben a Hősök temetőjében lévő obeliszken, együtt a megcsonkított magyar címerrel, cementes habarccsal takarták el.

A Hősök temetőjében lévő sírkeresztek közül az árajánlat szerint mintegy 60 darabról csiszoltatták le a neveket, írárták és festették újra a megmaradottra lévő nevekkal együtt. Puskás a lecsiszolásokat, illetve a nevek újravésését, festését 600–600 pengőben, a megmaradt feliratok újrafestését 75 pengőben állapította meg. Ezekon felül a „Német emlékmű” újraalapozásáért 50 pengőt számított fel.<sup>93</sup>

Az emlékoszlopra a névsorok felírását a m. kir. Sepsiszentgyörgyi Honvéd Állomásparancsnokság közreműködésével a város polgármestere, Koncz Árpád a magyar belügyminisztérium 28 282/1942. III. sz. rendelkezése alapján rendelte el.

A Hősök temetőjében lévő sírkereszteken szereplő nevekekkel kapcsolatban, hogy azok az obeliszra is felkerüljenek, elsősorban a sepsiszentgyörgyi honvéd állomásparancsnok intézkedett. Az 1942. június 11-én keltezett átiratában arról tudósította a város polgármesterét, hogy „*a hősi halottak eredeti nevének megállapítása*” tárgyában a Közös temetőben lévő hősi sírokat átvizsgálva, arra a megállapításra jutott, hogy „*az ott nyugvó hősi halottak nevét a román parancsnokság, amelyik a hősi sírok rendezésével volt megbízva, elrománosította*”,<sup>94</sup> ugyanakkor a „*temető* [a régi Hősök temetője, vagyis a „Német emlékmű”] *környékén jeltelenül még több hős földi maradványa fekszik, akiknek tetemeit a románok a hősi parcellában*”.<sup>95</sup> „*Hogy a hősi halottak eredeti nevét megállapíthassam* – tudatta a parancsnok észrevételét és óhaját a polgármesterrel –, *a mellékelt névjegyeket*<sup>96</sup> *azzal a kéréssel küldöm meg, hogy az esetleg rendelke-*

<sup>89</sup> Uo., fol. 7.

<sup>90</sup> SÁL, Fond 14, nr. inv. 22/8, nr. 1, fol. 1r–v.

<sup>91</sup> A ma is olvasható „A HAZÁÉRT” és a pallos két oldalán lévő 1914–1918-ról van szó.

<sup>92</sup> Uo.

<sup>93</sup> Uo.

<sup>94</sup> Megállapítása nem fedi a teljes valóságot.

<sup>95</sup> Ezekkel kapcsolatban azt tervezte a polgármester, hogy földi maradványaikat exhumáltatja, és a „hősi parcellában” helyezi örök nyugalomra. (SÁL, Fond 14, nr. 570/1942, fol. 15r–v.)

<sup>96</sup> Arról, a Hősök temetőjében lévő sírkeresztekről összeírt névsorról van szó, amelynek alapján a Honvéd Állomásparancsnok az „elrománosítást megállapította”. (Uo., fol. 17–18.)

zésére álló okmányok vagy feljegyzések alapján a névjegyzékben feltüntetett nevek mellé, azok eredeti nevét bejegyezni” és azokat kijavítva visszajuttatni szíveskedjék.<sup>97</sup> A polgármesteri hivatal az átíratot névsorral együtt, hogy a szükséges javításokat megtegyék, a városi anyakönyvvezetőhöz továbbította. A nevek anyakönyv szerinti átjavítását nem végezték el, mert Bartha alispán, helyettes vármegyei főjegyző szerint irattárában semmilyen erre vonatkozó adat vagy irat nem létezett.<sup>98</sup> Itt jegyezzük meg, hogy ez azokra az idegen nemzetiségű, ellenséges, illetve szövetséges katonákra vonatkozik, akik fogolyként, sebesülteként, súlyos betegeként itt, Sepsiszentgyörgyön hunytak el, és magától éretetődően nem a monarchia területén voltak anyakönyvezve. Azokról, akik „különféle betegségekben, illetve sebesülés következtében városunkban elhalt osztrák–magyar hadseregbeli” katonák voltak, azok névsorát már 1942. május 12-ére össze tudták állítani, megjegyezve azonban azt, hogy az anyakönyvvezetés hiányossága miatt a katonák illetőségét, hovatartozását sok esetben nem tudták megállapítani.<sup>99</sup>

Az idegenek, vagyis nagyrészt a román, olasz és orosz hadifoglyok, a cseh, bosnyák, galíciai és német katonák esetében a névjavításokat a polgármester végezte el. Június 23-án keltezett válaszában jelezte, hogy a kék ceruzával megjegyzett nevekhez semmilyen adattal nem rendelkezett, a pirossal jegyzett neveket a rendelkezésére álló adatok alapján helyesbítette.<sup>100</sup> Ugyanakkor értesítette arról is az állomásparancsnokot, hogy információi szerint „annak idején, midőn a románok a hősi temetőt felállították, a környéken lévő hősi halottak földi maradványait is behozták, úgyhogy a Hősi temetőben nemcsak a Sepsiszentgyörgyön, hanem a más helyen elhunyt hősök is pihennek. Ezért van az, hogy oly sok névre semmiféle adattal” nem bír. Ugyanakkor jelentette a polgármester azt is, hogy „a hősi temető környékén jeltelenül fekvő hősök maradványaira vonatkozólag semmi okmánnyal nem” rendelkezik, semmiféle feljegyzés nem haradt fenn, így azoknak neve továbbra is ismeretlen maradt.<sup>101</sup>

A sepsiszentgyörgyi Honvéd Állomásparancsnokság által 1942-ben összeírt lajstrom, amely a sepsiszentgyörgyi Hősök temetőjében lévő sírkeresztek feiratait tartalmazza, fennmaradt. A lista azt az ál-

lapot örökítette meg, ahogyan a román hatóságok 1931-ben a katonák nevét belevésztették a sírkeresztekbe.<sup>102</sup> Összevetve a 2010 nyarán készített névsorral, megállapítható, hogy az 1942-beli állításokkal ellentétben a nevek nagy általánosságban való elrománosításáról szó sincs, de több esetben is előfordul. Románosítva van a keresztneve például Fejtkó Joan 12-es huszárnak, Jakabos Iosif 24-es honvédnek<sup>103</sup>, az előbbi valójában, amíg élt, a János, az utóbbi a József keresztnévre hallgatott. Névelírások is vannak bőven, például Tejkozánus, Balmt János, Gyorogyolt, vagy Kálmán Tuzer Tandori stb. közvitéztek esetében.<sup>104</sup> Az elsőről kiderült, hogy ő Tejtkó János népfelkelő, a második Bálint János<sup>105</sup>, a harmadik, akit Ihász Vendellel közös sírba temettek, az a bizonyos Gyorogyolt, sajnos kideríthetetlen, hogy ki volt valójában. Kálmán Tuzer Tandori neve 1942-ben Kálmán Tüzér Sándorra változott, de valójában ő a nagybodófalvi születésű Tandori Kálmán.<sup>106</sup>

Az exhumálásokkor 1931-ben a román hatóságok által megbízottak összekeverhették a névjegyzéket és a neveket, mert nem is egy, hanem több esetben névismétlések fedezhetőek fel a sírkereszteken. Csupán néhány példa: Dr. Berger Dezső őrmester nevét, amelyet a régi Hősök temetőjében 1921-ben alig olvasható sírkeresztjéről Deborger Dezső(!) névalakban olvastak ki, kétszer szerepeltetik az új Hősök temetőjében, egyszer mint Berger Dezső doktort, másodszor egy másik sírkeresztben, minden rendfokozat nélkül, mint közvitéz Berger Dezsőt.<sup>107</sup> Jakabos József neve is kétszer szerepel. Megkérdőjelezhető, hogy két azonos nevű baka hunyt volna el szinte ugyanazon időben a város kórházában. A Polgármesteri Hivatal irattárában lévő anyakönyvben csak a 24-eseknél szolgáló Jakabos József neve van bejegyezve,<sup>108</sup> ennek ellenére a Hősök temetőjében az egyik sírkeresztben Jakabos József mint a 24., egy másikon mint a 16. gyalogezred hősi halottja szerepel<sup>109</sup> – hogy létezett-e egy, a 16. honvédezzredben szolgáló Jakabos József, azt esetleg hosszas kutatás után, Budapesten lehetne kikutatni. Az orosz hadifogoly Koszterov Péter, helyesebben Pjotr, az egyik sírkeresztben az ezrede megjelölése nélkül, a másikon mint a 189. gyalogezred katonája szerepel, holott a városban működő hadikórház kimutatása szerint ezen a néven Sepsiszentgyörgyön egyetlen orosz hadifoglyot jegyeztek be,

<sup>97</sup> Uo., fol. 15.

<sup>98</sup> Uo., fol. 19.

<sup>99</sup> SÁL, Fond 14, nr. 3220/1942, fol. 6.

<sup>100</sup> Ez az átjavított névsor sajnos nincs meg a sepsiszentgyörgyi levéltárban.

<sup>101</sup> SÁL, Fond 14, nr. 570/1942, fol. 16r–v.

<sup>102</sup> Uo., fol. 17–18.

<sup>103</sup> Uo.

<sup>104</sup> Uo.

<sup>105</sup> SÁL, Fond 14, nr. 3220/1942, fol. 6.

<sup>106</sup> Uo., nr. 1173/1931, fol. 15; nr. 3220/1942. fol. 6; nr. 570/1942. fol. 17–18.

<sup>107</sup> Uo., nr. 1173/1931, fol. 42.

<sup>108</sup> SPH, *Halottak Anyakönyve 1914–1921*, ltsz. 79, 109. sz., 141.

<sup>109</sup> SÁL, Fond 14, nr. 570/1942, fol. 18r.

<sup>110</sup> Uo., fol. 17r.

aki 1917. április 21-én hunyt el, és a régebbi Hősök temetőjének 104. sírhantjába – az 1921-es összeírás szerinti kimutatásban a 148. sírba – temették el.<sup>111</sup>

A hibák sorozata nem zárult le 1931-ben. Tetézte mindezt 1942-ben a túlbugóság. Sepsiszentgyörgy város polgármestere – zárójelben jegyezzük meg, nem volt háromszéki illetőségű – „a hősi halottak eredeti nevének megállpítása” kapcsán az általa „elrománosított”-nak vélt hősi halottak nevét kijavította, valójában elmagyarosította. Csupán néhány példa: **Kohler Ernest** helyett **Kohler Ernő**, **Constantin Ioan** sergent helyett **Konstantin János**, **Gheorghe Alexandru** helyett **György Sándor**.

Összevetve a korabeli dokumentumokat és a Hősök temetőjében a sírkereszteken lévő neveket, arra a megállapításra jutottunk, hogy a kórházi halottonyilvántartástól kezdve, ahol az adminisztráció nyelve a német volt, már voltak névelírások, németesítő névátírások. Az Állami Anyakönyvi hivatalnál a csupán magyar nyelvet ismerő anyakönyvvezető is tévedett az idegen nevek és az elhunyt katonák személyi adatainak anyakönyvezésekor, sok esetben elírta a neveket. 1921-ben, mikor az akkor meglévő katonasírok keresztjéről leírták a neveket, rossz olvashatóságuk miatt hibásan jegyezték le mind a katonák nevét, mind pedig a személyi adatokat. Az új Hősök temetője létrehozásakor 1931-ben, mint a fentebbiekben rámutattunk, történtek névelírások, több esetben névromanosítások. 1942-ben a katonák eredeti nevének visszaállítása ürügyén a polgármester „ügybuzgósága” során több hősi halott nevét, mert utána sem nézett az ott nyugvó nemzetiségének, egyszerűen magyarra fordította, elmagyarosította.

Mindezek alapján megállapítható, hogy az obeliszk nyugati oldalán, ahová azoknak a katonáknak a nevét írták fel, akiket itt, Sepsiszentgyörgyön, eredetileg a Közös temető régi Hősök temetőjében temettek el, majd az 1931-es román exhumáció után az új Hősök temetőjében leltek örök nyughelyet, a nevek tele van hibával, elkorcsosított, illetve magyarosított nevekkel.

A Hősök temetőjében az obeliszk keleti oldalán a Sepsiszentgyörgy városából bevonult, az első világháborúban hősi halált halt katonák névsora olvasható. Ennek összeállítását ugyancsak 1942 májusának folyamán végezték el. A polgármester május 6-án utasította az anyakönyvvezetőt arra, hogy egyeztetve a Hadirokkantak Országos Egyesülete, valamint a Frontharcosok Országos Szövetsége helybeli vezetőségeivel, állítsák össze „ABC sorrendben, rangjelzéssel együtt a veszteséglistát”. Ugyanekkor a sepsiszentgyörgyi Műszaki Hivatal főnökét felkérte, hogy „az össze-

állított neveket arányosan ossza be a hősök temetőjében álló emlékoszlopra, és azoknak bevésetéséről oly időben gondoskodják, hogy május utolsó vasárnapjára lehetőleg befejezést is nyerjen”, és tegye ezt úgy, hogy „a most folyó világháborúban elesett sepsiszentgyörgyi hősök nevének megörökítésére” hely maradjon.<sup>112</sup> A sürgetés oka a közelgő május 31-én tartandó Hősök Napja volt, melyre nemcsak a városvezetőség, az intézmények, de Sepsiszentgyörgy lakossága is nagyon készült.

Az Állami Anyakönyvvezetői Hivatal az 1942. május 12-éről keltezett polgármesterhez intézett válaszában, amely mellé külön csatolta a sepsiszentgyörgyi első világháborús hősi halottak és külön a Sepsiszentgyörgyön elhalt osztrák–magyar katonák névsorát, megjegyezte, hogy az általuk készített, a város elsővilágháborús halottait tartalmazó névsor nem teljes, de már ennek a veszteséglistának láttán azt írta a *Székelly Nép* szerkesztője, hogy „nekünk van a legnagyobb hadseregünk elesett hőseiből”.<sup>113</sup>

A teljesség hiányát az anyakönyvvezető a következőkben fogalmazta meg: „az anyakönyvekben az összes volt sepsiszentgyörgyi lakos hősi halottak nem szerepelnek, mert előfordulhatott olyan eset is, hogy az illető sebesülés vagy betegség következtében más városban, esetleg más országba halt el, és itt anyakönyvezve nincsen. ...Lehetnek olyan hősi halottak is, akikről hivatalos értesítés soha nem érkezett, de lehetnek olyan eltűntek is, akik nem lettek halottá nyilvánítva”. A javaslata a polgármester felé az volt, hogyha szándékában van „az idevaló hősi halottakról egy megközelíthető pontos kimutatást” összeállítani, azt úgy érheti el, ha a városban „dobszó útján” kihirdeteti, és felkéri a lakosságot arra, hogy akinek családjában első világháborús hősi halott vagy eltűntnek nyilvánított hozzátartozója van, a rá vonatkozó adatokat a hivatalnál mutassa be, hogy ott nyilvántartásba vehető legyen.<sup>114</sup>

A város polgármestere hallgatott az anyakönyvvezetőre, mert 1943 februárjában a 3760/1942. sz. rendeletével felkérte a város egyházainak (sepsiszentgyörgyi református, római katolikus, evangélikus, unitárius, szemerjai református) lelkészeit, a *Székelly Nép* szerkesztőségét, hogy „Sepsiszentgyörgy város hősi halottai emlékének megörökítése céljából” hirdessék ki, négy példányban a város területén plakátokon tegyék közzé, a város dobosa dobolja ki, hogy az érintett lakosok „az 1914–1918. évi világháborúban hősi halált halt hozzátartozóikat 1943. évi február hó 25-ig bezárólag az állami anyakönyvi hivataloknál ...jelentsék be”. A felhívás természetesen csak azokra a hősi halottakra vonatkozott, akik a világháborúba a városból vonultak be, és sepsiszentgyörgyi illetőséggel rendelkeztek.<sup>115</sup>

<sup>111</sup> SÁL, Fond 14, nr. 1173/1931, fol. 11, 42.

<sup>112</sup> Uo., nr. 3220/1942, 7r.

<sup>113</sup> *Székelly Nép*, 1942. június 2.

<sup>114</sup> SÁL, Fond 14, nr. 3220/1942, fol. 24.

<sup>115</sup> Uo., fol. 8.

A véglegesített névsort az anyakönyvvezető 1943. március 2-án terjesztette a polgármester elé. Tudatta, hogy „a hősök kimutatását a halotti anyakönyvek, felekezeti egyházak, dobszó hírdetmény és a helyi Székely Népből a lakossághoz történt felhívás alapján tett bejelentésekre [állította össze] Bálint Lajos tűzharcos bajtárs törzsőrmester közreműködésével”.<sup>116</sup> A listán összesen 153 név szerepelt ábécé-sorrendben, a red-fokozat feltüntetésével.<sup>117</sup>

Ennek a névsornak az alapján készült el a Műszaki Hivatal tervei alapján az a rendfokozat szerinti, ábécé-sorrendbe szedett lajstrom, amelyet 1943-ban az obeliszke keleti oldalára felvéstek.

Ezzel az utolsó munkálattal, mellyel a város első világháborús hősi halottainak emléket állítottak, a város Hősi temetőjének obeliszkje elnyerte a vég-

leges formáját. A Hősök temetőjének története is lezárult azzal a pillanattal, mikor 1944 ősze után fel-sőbb utasításra a magyar címet, ha le nem is verték teljesen, de megcsonkították, és a felette lévő „valami horthys” felirattal együtt betonos habarccsal eltüntették a „kíváncsi szemek” elől. Sorsáról, az elmúlt hatvanöt évről, az obeliszkről 2010 nyarán készített fényképek tanúskodnak.

A név szerint ismert első világháborús hősök névsora, kiknek neve ábécé-sorrendben olvasható az obeliszke nyugati, illetve keleti oldalán, nem teljes. A 2010-ben végzett levéltári kutatások során összesen 243 Sepsiszentgyörgyön eltemetett és 180 sepsiszentgyörgyi illetőségű, különböző harctereken elesett, kórházakban elhunyt hősi halott nevét sikerült kideríteni.

## A Sepsiszentgyörgyön eltemetett különböző nemzetiségű első világháborús katonák (levéltári nyilvántartások, kimutatások, összeírások, anyakönyvi adatok alapján)<sup>118</sup>

**Abramovics Márk**, ismeretlen alakulat közkatonája.

**Alexandru Gheorghe (Alexa? Gheorghe)**, román katona a román 8. gyalogezredből, hadifogoly, görögkeleti vallású, 29 éves, illetősége Viforeli, meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 18-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 18. sírba.

**Angele Anton**, [szakasz]vezető (Fahrer) a 208. számú német kocsizó[par]k századból (Fahrpark Kompagnie). 1875-ben született, Willis helységben (Németország), meghalt 1917. október 3-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 181. sírba.

**Asztaler Pál**, népfelkelő, a 19. cs. és kir. gyalogezredben.

**Badea Ene**, román katona a román 80. gyalogezredből, hadifogoly, 39. éves, 1878-ban született Dudu helységben. Megfagyott, meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 24-én.

**Badea Sava**, román katona a román 68/II. gyalogezredből, hadifogoly, görögkeleti vallású, 28 éves, 1885-ben született Obreasca helységben (Teleorman megye), a másik adat szerint illetősége Scinteia nevű falu. Meghalt a katonai kórházban Sepsiszentgyörgyön 1917. április 14-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 96. sírba.

**Bader Ferdinand**, osztrák honvédő katona (Landwehr) a 24. gyalogezredből. 1895-ben született, illetősége Kleinpertholz, Gmünd, Észak-Ausztria. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. július 5-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 262. sírba.

**Badke Gustav**, népfelkelő a 157/4. gyalogezredből, lutheránus vallású, 30 éves. 1886-ban született Nieder Girsdorf községben, Schneidwitz terület, Porosz-Szilézia. Mestersége: [gyári] munkás. Apja Badke Peter Robert. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. augusztus 27-én a katonai kórházban, tüdővészben. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 157. sírba.

**Balázs József**, gyalogos a cs. és kir. 82. gyalogezredből. 1881-ben született Kászonjakabfalván. Meghalt 1918. április 4-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 246. sírba.

**Bálint János**, népfelkelő a m. kir. 1. honvéd gyalogezredből. Római katolikus vallású, 18 éves. Meghalt 1917. február 22-én a sepsiszentgyörgyi kórházban, tüdőgyulladásban.

**Barajevics Iwo**, horvátországi születésű honvéd, a cs. és kir. 33. gyalogezred 12. századában szolgált. 1897-ben született Horvátországban, Beverič(?) faluban, Kostaonica(?) községben. 1918. május 17-én hunyt el Sepsiszentgyörgyön. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 249. sírba.

**Barbu Juon**, román katona a román 11/1. gyalogezredből, hadifogoly. 1896-ban született, illetősége Dozimune(?), Dolj megye. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. szeptember 14-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 169. sírba.

**Barton Josef**, cseh gyalogos a 13. vadászerezből. 1883-ban született, illetősége Wenzdorf, Fridek, Mähren (Morvaország). Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. március 22-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 229. sírba.

**Bartos György**, honvéd, a m. kir. 313/7. honvéd gyalogezredből. 1897-ben született, illetősége Ostroluka, Zólyom vármegye. Meghalt 1917. november 2-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 197. sírba.

**Bartos György**, népfelkelő a m. kir. 16. honvéd gyalogezredből.

**Bayer Johann**, népfelkelő, a német 18. népfelkelő gyalogezred 5. századából, más adat szerint a 8/5. municions osztagban (Munizion Abteilung) szolgált.

<sup>116</sup> Uo., fol. 24v.

<sup>117</sup> Uo., fol. 20–21.

<sup>118</sup> Összeállítva: SÁL, Fond 14, 1173/1931. és 570/1942. jelzetű iratcsomókban található kimutatások, összeírások, *Sepsiszentgyörgy város polgári anyakönyve 1914–1921* (leltári szám: 79.), illetve az új Hősök temetőjében lévő obeliszken és a körülötte

lévő sírkerezeszteken olvasható nevek alapján. Egyeztetve a csikszeredai illetőségű Balog Ádám nyilvántartásával, amelyet a Zentral Nachweis Amt der Kriegsverluste (Kassel) irataiból gyűjtött egybe. Ez úton mondunk köszönetet Ravasz István alezredes hadtörténésznek az önzetlen segítségéért.

**Bază Gheorghe**, Román katona a román 29. gyalogezred 9. századából, hadifogoly, görögkeleti vallású, 26. éves. 1890-ben született, illetősége Lunca, Románia. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. 1917. március 26-án, vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 83. sírba.

**Bârlădeanu Gheorghe**, Román katona a román 29. gyalogezred 5. századából, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 28 éves. 1888-ban született. Illetősége: Brescht (Brești?). Neje: NN. Iliana. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 10-én vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 50. sírba.

**Behnke Karl**, porosz népfelkelő a német 157. népfelkelő tartalék gyalogezred 2. századából. Lutheránus vallású 42. éves, munkás. Született 1874-ben. Illetősége: Klein Radau község, Regenwalde kerület, Poroszország. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. augusztus 20-án, vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 149. sírba.

**Bena Francesco**, olasz lovas katona, az olasz 7. lovasezredből. hadifogoly.

**Benedek Mátyás**, gyalogos a cs. és kir. 82. gyalogezredből. 1898-ban született Újtusnádon, Csík vármegye. Meghalt 1918. február 6-án Sepsiszentgyörgyön. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 220. sírba.

**Berger Dezső, dr.**, orvos, címzetes őrmester, a cs. és kir. 69. gyalogezred 4. századából. Meghalt Sepsiszentgyörgyön. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 138. sírba.

**Bernecker János**, honvéd a m. kir. 18. honvéd gyalogezredből (más adat szerint népfelkelő).

**Beszusko Vaszilij**, orosz katona a 151. orosz gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 34 éves. Született 1882-ben, illetősége: az egyik adat szerint Gyeryanyaorozv(?), a másik szerint Geranyorozv(?), Podolszko, Oroszország. Meghalt Sepsiszentgyörgyön a katonai kórházban 1917. május 29-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 115. sírba.

**Bezubiák Mihajlo**, feltehetően ruszin nemzetiségű, gyalogos a cs. és kir. (vagy lehet m. kir.) 203. munkásosztag (Arbeiter Abteilung) 22. századából. Született 1873-ban, illetősége: Uroszt, Drohobitz, Galícia. Meghalt 1917. augusztus 3-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 133. sírba.

**Bíró László**, gyalogos a cs. és kir. 82. gyalogezredből.

**Blaskó János**, szekerész, a cs. és kir. 68. gyaloghadosztály el-látóoszlopa. 1888-ban született Tiszaföldváron. Meghalt 1917. április 19-én Sepsiszentgyörgyön a katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 103. sírba.

**Bogdán János**, népfelkelő az osztrák–magyar hadseregből.

**Bojsuk Iván**, rutén, Galíciai önkéntes katona a cs. és kir. 58. gyalogezred 6. századából. Született 1881-ben, illetősége: Cermatino(?), Hodorenka, Galícia. Meghalt 1918. március 15-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 226. sírba.

**Bot András**, tizedes a cs. és kir. 85. gyalogezred 5. századából. Született 1893-ban Kápolnákisfalun(?), Udvarhely vármegye. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 2-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 43. sírba.

**Bódi János**, honvéd soproni m. kir. 18. honvéd gyalogezred 1. századából. Született 1894-ben, illetősége: Mesterháza. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. május 14-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 248. sírba.

**Brendea Fülöp**, honvéd a m. kir. 24. honvéd gyalogezredből. 1894-ben született Valdhídon, Nagy-Küküllő vármegye. Meghalt 1918. május 29-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 256. sírba.

**Brogynecz Ferenc**, gyalogos a cs. és kir. 4. vonatosztályban, 1886-ban született Bolhón, Somogy vármegye. Meghalt 1917. november 28-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 211. sírba.

**Bruckmeier Xaver**, népfelkelő, a bajor haderőhöz tartozó katona. A német 18. népfelkelő (Landsturm) gyalogezred 7. századában szolgált. Római katolikus vallású, 24 éves. 1892-ben született, illetősége Birnbach község, Buchbach kerület (Bajorország), Németország. Hevederkészítő. Meghalt 1917. március 25-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban, vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 82. sírba.

**Bruje Anto**, bosnyák gyalogos, cs. és kir. bosznia-hercegovinai 5. gyalogezred 9. századában. 1893-ban született, illetősége Balegovi, Bosznia. Meghalt 1917. november 16-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 204. sírba.

**Burdan Ioan**, román katona, hadifogoly, 27 éves. Illetősége: Dodoleni (Podoleni?). Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. április 5-én.

**Charosia Cholista**, orosz katona, hadifogoly, az orosz 14. gyalogezred 15. századából. 1895-ben született, illetősége Samb-rana(?), Kataiskoj(?), Oroszország. Meghalt 1918. április 11-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 240. sírba.

**Civiljev Mitrij**, orosz katona az orosz 503. gyalogezred 8. századából. Született 1886-ban, illetősége Luciew(?), Oroszország. Meghalt 1917. november 17-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 206. sírba.

**Condurache Gheorghe**, román katona a román 25. gyalogezred 10. századából, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 25 éves. 1891-ben született, illetősége: Sebanest, más adat szerint Sebanes (feltehetően Șerbănești). Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 20-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 71. sírba.

**Conka, Josef**, cs. kir. 11. népfelkelő gyalogezred-ellátóoszlop cseh (csehországi) népfelkelő katonája. 1869-ben született, illetősége Libeschov, Jungbunzlau(?). Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. április 2-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 91. sírba.

**Constantin Ioan (Jan?)**, román katona, szakaszvezető (sergent) a román 11. gyalogezredből, Seret század (Siret Compagnie), 1910-es kontingens.

**Crăciun Vasile**, román katona a román 28. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 29 éves. Született 1887-ben, illetősége: Ivanest (Ivănești), más adat szerint Ivonest, Dorohoi. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. május 1-jén. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 112. sírba.

**Cristeanu Andrei**, román katona a román 68. gyalogezredből, hadifogoly, 27. éves. Illetősége: Silistacomesti (Șiliștea Gumești, Teleorman megye). Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 23-án tüdőgyulladásban.

**Curela Petru**, román gyalogos katona a román 20. gyalogezred 11. századából, hadifogoly, 21 éves. Született 1895-ben, illetősége: Simnica (Zimnicea?), Teleorman megye. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. február 24-én vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 38. sírba.

**Curice Lingi (Luigi?)**, olasz gyalogos katona az olaszországi 70. gyalogezred 3. századából, aki mint hadifogoly a cs. és kir. 1709. munkásosztagban dolgozott. 1897-ben született Rosinában, Nápoly mellett. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. január 21-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 219. sírba.

**Czuch Dmitrij (Czych Demeter)**, ruszin nemzetiségű gyalogos, ismeretlen számú gyalogezred, 124(?). géppuskás osztágból. 1894-ben született, illetősége: Zarics, Stanislau (Ivanov Frankovszk), Galícia. Meghalt 1918. május 29-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 258. sírba.

**Csermák István**, gyalogos a cs. és kir. 82. gyalogezred 3. századából. 1898-ban született Bécsben. Meghalt 1917. július 19-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Csirik György**, honvéd a m. kir. 7. honvéd gyalogezred 3. századából. Született 1874-ben Nagylajosfalván (ma: Padina), Torontál megye. Meghalt 1918. április 15-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 244. sírba.

**Csonka József**, népfelkelő a m. kir. 19. honvéd gyalogezred 3. századából. 1888-ban született Rinyaszentkirályon. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 225. sírba.

**Dancsi Boldizsár**, póttartalékos a m. kir. 2. honvéd táborigyűs ezredben. Földműves, római katolikus vallású, 27 éves. Apja Dancsi Mihály, anyja Konyuska Ágnes. Neje Fazakas Mária. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. március 2-án.

**Deák Géza**, őrmester a cs. és kir. 82/2. gyalogezredben. 1893-ban született Firtosvárán, Udvarhely vármegyében. Meghalt 1917. augusztus 4-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban, Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 132. sírba.

**Delcean Dumitru**, román katona a román 53. gyalogezred 1. századából, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 33 éves. Született 1883-ban, illetősége: Velkoj(?). Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 30-án váltólázban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 89. sírba.

**Delics Alija**, bosnyák vadász, cs. és kir. bosznia–hercegovinai 1/15. táborigyűs vadászszázalójában. Született 1897-ben, illetősége: Suceska, Srebrenica, Bosnia. Meghalt 1917. június 9-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 119. sírba.

**Demeter Gergely**, ismeretlen magyar alakulat katonája. Mestersége: kereskedősegéd. Született 1898-ban. Meghalt 1918. december 2-án Sepsiszentgyörgyön.

**Dér Gábor**, népfelkelő a m. kir. 10. honvéd gyalogezredből. Római katolikus vallású, 25 éves. Apja Dér Gábor, anyja Szadai Angyalka. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1918. július 16-án.

**Deunver Johann**, gyalogos a cs. és kir. 82. gyalogezredben, más adat szerint a 62. gyalogezredben.

**Dincă Joan**, román katona, a román 11/3. gyalogezredből, hadifogoly. 1882-ben született, illetősége Dobruna(?), Románia. Meghalt 1917. október 10-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 184. sírba.

**Diriuți Iancu**, román gyalogos katona a román 80/4. gyalogezredből, hadifogoly, 25 éves. Született 1893-ban, illetősége Helosești(?), Romanai megye. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. február 25-én vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 39. sírba.

**Doboș Ioan (Dobos János)** csángó nemzetiségű román gyalogos katona a román 37. gyalogezredből, hadifogoly, 33 éves. Született 1883-ban, illetősége: Soboan, Săbăuani (Szabófalva). Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. február 9-én vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 18. sírba.

**Dózsa Károly**, honvéd a m. kir. 10/5. honvéd gyalogezredből. 1875-ben született Tiboldarócon. Meghalt 1917. július 20-án. A sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe temették.

**Dubza Anton**, gyalogos a 2/14. gyalogezredből. 1885-ben született, illetősége Vinga, Temes vármegye. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. április 12-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 241. sírba.

**Dumitrache Marin**, román gyalogos katona a román 68. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 34 éves. Született 1882-ben, illetősége, Peoca(?), más adat szerint Pevca(?) Teleorman megye. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. május 7-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 113. sírba.

**Fákó József**, honvéd a magyar királyi 24. honvéd gyalogezredből. 1872-ben született, illetősége Kézdidánok(!) (Dálnok), Háromszek vármegye. Meghalt 1917. december 3-án Sepsiszentgyörgyön a katonai kórházban. A szemerjai református temetőben temették el.

**Fejtkó János**, huszár a cs. kir. 12/1. huszárezredből. 1892-ben született Karácsonmezőn (ma: Kračúnovce), Sáros vármegye. Más adat szerint 22 éves népfelkelő volt a cs. és kir. 12. gyalogezredben. Apja Fejtkó János, anyja Spirko Anna. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 22-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 77. sírba.

**Fericel Gheorghe**, román nemzetiségű honvéd a 2/5. gyalogezredből. 1878-ban született Gorbolyfalván, Bihar vármegye. Meghalt 1918. május 17-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 250. sírba.

**Flach Karl**, népfelkelő a német 21. népfelkelő gyalogszázalójából. 1870-ben született, illetősége Zeulenrode, Szászország (Németország). Meghalt 1917. október 9-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették 1917. október 9-én a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 185. sírba.

**Földi István**, gyalogos a cs. és kir. 33/6. gyalogezredből. 1872-ben született, illetősége Lasice(?), Horvátország. Meghalt 1917. október 12-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 187. sírba.

**Franzich József**, póttartalékos a m. kir. 18/1. honvéd gyalogezredből. Római katolikus vallású, 43 éves. Apja: Franzich János, anyja Kész(?) Terézia. 1874-ben született Császárfalun (ma: Kaisersdorf, Ausztria), Sopron vármegye. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. április 18-án (más adat szerint április 16-án). Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 245. sírba.

**Furus Mózes**, honvéd a m. kir. 2. gyalogezredből. Református vallású, 36 éves, sepsiszentgyörgyi illetőségű. Apja Furus Géza, anyja Hamar Róza. Felesége Türkösi Ilona. Meghalt 1918. november 25-én a sepsiszentgyörgyi kórházban hurutos tüdőlobban.

**Füssel Josef**, egészségügyi katona (szanitéc), cseh származású, a cs. és kir. 918. táborigyűs kórházban szolgált. Született 1896-ban, illetősége Grun(?), Marienbad (Mariánské Lázně), Csehország. Meghalt 1917. december 20-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 212. sírba.

**Ganlea Josif (Gánlea József)**, honvéd(?), gyalogos(?) a 19/5. gyalogezredből. 19. gyalogezred egyaránt volt cs. és kir. közös és m. kir. is. A cs. és kir. győri volt, a m. kir. soproni. A személynév alapján nehéz következtetni, hogy melyikbe tartozott. Neve után ítélve, feltehetően román nemzetiségű, akkor lehetett a román 19/5. gyalogezred katonája is.

**Gáspár János**, pénzügyőr, felvigyázó a M. Kir. Pénzügyi Igazgatóságnál Brassóban. 1899-ben született Brassóban. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. április 6-án, más adat szerint április 9-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 237. sírba.

**Gavordea Petru**, népfelkelő a m. kir. 12. vonatosztályban, román nemzetiségű. Kisbirtokos, görögkeleti vallású, 51 éves.

1866-ban született Vizaknán. Apja Gavordea János, anyja Vermán Mária. Felesége Zaharia Maria. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. július 1-jén vérhasban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Ghernizich Karl**, alezredes a cs. és kir. 64. gyalogezredben. 1873-ban született, illetősége Piugunte, Isztria (ma: Buzet, Horvátország). Meghalt 1918. július 5-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 263. sírba.

**Ghidelaş Joan**, román gyalogos katona a román 25. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 23 éves. Illetősége: Treguschin (Târgu Jiu?). Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 21-én gümőkórban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Gocu Gheorghe**, román katona a 24. gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 17 éves. Illetősége: Skarnisoara (Scârnişoara?). Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 18-án bélhurutban.

**Grünze Franz**, német birodalmi katona, őrzetető a német 187. gyalogezredben. Lutheránus vallású, 23 éves. 1893-ban született, illetősége: Quedlinburg, Quendburgi(?) kerület, Poroszország, más adat szerint Schmidgrode, Németország. Meghalt vérhasban a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. február 19-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 26. sírba.

**Gyalta Gyuro**, bosnyák gyalogos a cs. és kir. 5/2. gyalogezredből. 1891-ben született, illetősége Zebucsi Zsukics, Bosznia. Meghalt 1918. szeptember 9-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 173. sírba.

**Gyurgyevics Pantilij**, szerb nemzetiségű gyalogos a bosznia-hercegovinai 5/14. gyalogezredből. 1895-ben született, illetősége Vrbjana, B. Kluc, Bosznia (Vrbanja, Ključ). Meghalt 1917. szeptember 29-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 179. sírba.

**Hajevszkij Nyikifor**, orosz katona az orosz 12. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 51 éves. Illetősége: Aplus(?). Meghalt tüdőgyulladásban Sepsiszentgyörgyön 1917. február 25-én.

**Hell Leonard**, tábori postaszolgálatos a cs. és kir. 341. postellátóközpontnál. 1887-ben született, illetősége Mühlhau, Innsbruck. Meghalt Sepsiszentgyörgyön a katonai kórházban 1917. november 1-jén. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 196. sírba.

**Herédi József**, honvéd a m. kir. 16. gyalogezredből. 1892-ben született, illetősége Nagyradványarcz(?), Nógrad vármegye. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. március 19-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 227. sírba.

**Hitajkin Iván**, orosz katona, gyalogos az orosz 123/3. gyalogezredben, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 27 éves. Született 1891-ben, illetősége: Nestorovka, más adat szerint Nestwiowka, Jaroslawska, Oroszország. Meghalt a sepsiszentgyörgyi hadikórházban 1918. március 31-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 232. sírba.

**Hoffmann Johann**, német népfelkelő, bajor tartalékos 1. ezred 5/18. 1885-ben született, illetősége Taunstatten (Haunstaten?), Traunstein, Bajorország; Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. szeptember 10-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 164. sírba.

**Hoffmann Lajos**, gyalogos a cs. és kir. 82/12. gyalogezredből. 1878-ban, illetősége Tornya (ma: Turnu, Románia), Csanád vármegye. Meghalt 1918. május 17-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 251. sírba.

**Hovaronov Vasilij**, orosz katona, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 31 éves. Illetősége: Biszcianka. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. május 9-én.

**Hryniowec Vladislav**, népfelkelő a cs. és kir. 58. gyalogezred 16. századából. Családneve alapján inkább horvát, szlovén vagy vend származású. Görögkeleti vallású, 21 éves. 1896-ban született, illetősége: Staresiolo (ma: Stare Sioło, Lengyelország) község, Bobrka kerület, Galícia, más adat szerint Stare, Csehország. Meghalt 1917. augusztus 7-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban hagyományban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 135. sírba.

**Hryuko Deputat**, rutén nemzetiségű gyalogos a cs. és kir. 24. (kolomeai) gyalogezred 3. századából. 1873-ban született Tarnopolban, Galícia. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. április 18-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 233. sírba.

**Hujet Peter**, lövész a német 11. gyalogezred 10. századából. 1895-ben született, illetősége Liebling, Poroszország. Meghalt 1917. november 4-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 198. sírba.

**Husztí Dezső**, népfelkelő a cs. és kir. 14. huszárezredből. Református vallású, 21 éves. Apja Husztí József, anyja Ficze Emília. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. szeptember 26-án. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Ihász Vendel**, népfelkelő a m. kir. 19. honvéd gyalogezredből. Szolga. Római katolikus, 27 éves, mint szolga kereste kenyerét. Apja Ihász József, anyja Kálmán Anna. Felesége Gáspár Katalin. Meghalt a sepsiszentgyörgyi kórházban hasi hagyományban 1915. április 29-én.

**Ilie Naczi Pefur**, román gyalogos katona a román 59/1. gyalogezredből, hadifogoly. 1880-ban született, illetősége Felkuje, Romanac (Fălcoiu, Romanați megye), Meghalt 1917. szeptember 20-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 177. sírba.

**Ijeszenko Marin Iván**, orosz katona, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 22 éves, illetősége: Jaroslavka(?). Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. május 16-án. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Ivan Gheorghe**, román nemzetiségű katona a 8. gyalogezredből, 31 éves, illetősége: Roschia (Roşia?). Meghalt 1917. március 11-én Sepsiszentgyörgyön kimerültségben.

**Ivaşcu Şerban**, román nemzetiségű katona a 62. gyalogezredből, 29 éves, illetősége: Dobra. Meghalt 1917. március 12-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban tüdőhurutban.

**Ivó György**, huszár a cs. és kir. 12/6. huszárezredből. 1892-ben született Tiszakeszin, Borsod megye. Meghalt 1917. október 24-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 193. sírba.

**Jakabos József**, népfelkelő a 24. honvéd gyalogezredből. Római katolikus vallású, 39 éves, kocsis. Apja: Jakabos István, anyja Babos Ágnes. Felesége Tamás Mária. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1914. szeptember 28-án.

**Jan Constantín**, román nemzetiségű katona a 80. gyalogezredből, 35 éves, illetősége: Spercenii(?). Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. március 26-án kimerültségben.

**Janacsek Franz**, cseh (csehországi) árkász a cs. és kir. 8. árkászszázalóaljából. 1896-ban született, illetősége Nevesic, Pisek, Csehország. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. augusztus 16-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 139. sírba.

**Janskel Franz**, ismeretlen nemzetiségű katona, meghalt 1917. március 7-én. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Jelics Mato**, gyalogos a cs. és kir. bosznia-hercegovinai 3/2. gyalogezredből. 1867-ben született, illetősége Tirsina(?), Bosz-



nia. Meghalt 1917. november 20-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 207. sírba.

**Jezefsky Franz**, orosz gyalogos katona az orosz 192/6. gyalogezredből. 1893-ban született, illetősége Holobky(?), Holinsky(?), Oroszország. Meghalt 1917. augusztus 17-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 142. sírba.

**Kanizsai Ferenc**, tizedes a cs. és kir. 44. gyalogezredből. 1891-ben született, illetősége: Buzsák, Somogy megye. Meghalt 1918. május 26-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 254. sírba.

**Kánya Imre**, tartalékos huszár a (marosvásárhelyi) m. kir. 9. honvéd huszár ezredből. Római katolikus vallású, Csíkmenasági születésű, 32 éves földműves. Apja Kánya Ferenc, anyja Kovács Klára. Felesége Lukács Matild. Meghalt 1915. szeptember 11-én a sepsiszentgyörgyi kórházban vesegyulladásban.

**Kasianov Grigorij**, orosz gyalogos katona az orosz 200. gyalogezredből, hadifogoly, 24 éves, illetősége: Borajkora, Oroszország. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban „*lövéstől eredő sebesülés*”-be 1917. január 17-én. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Kóréh János**, gyalogos a cs. és kir. 82. gyalogezredből. 1868-ban született Sepsimagyaróson, Háromszék. Meghalt 1917. április 19-én Sepsiszentgyörgyön a hadikórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 102. sírba.

**Kociján József**, népfelkelő a m. kir. 27. gyalogezredből. Római katolikus vallású, 20 éves földműves. Apja Kociján Miklós, anyja, NN. Rózália. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. január 21-én.

**Koncz Sándor**, honvéd tüzér a 71. nehéztarackos ezredből. Született 1876-ban, illetősége: Hetény, Komárom megye. Meghalt 1917. július 8-án. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Koszerov Pjotr**, orosz gyalogos katona az orosz 189/1. gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 1896-ban született, illetősége Tomaszov, Rabows, más adat szerint Orensburg. Meghalt 1917. április 21-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 104. sírba.

**Kovács János**, huszár a m. kir. 9. huszárezredből.

**Kovács József**, gyalogos a cs. és kir. 82. gyalogezredből. 1886-ban született Csíkszépvízen, Csík vármegye. Meghalt 1917. augusztus 17-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 140. sírba.

**Kozelka Anton**, népfelkelő a cs. és kir. 35. gyalogezredből. Római katolikus, 18 éves, mestersége: kötélverő. Apja Kozelka-Vencel, anyja Schmieg Margit. Illetősége: Pilzen, Csehország. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. február 4-én.

**Köhler Ernest**, lövész a német 6. württembergi hegyivadász zászlóaljból. 1895-ben született, illetősége: Sulze, Württemberg. Meghalt 1917. szeptember 19-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 175. sírba.

**Kreisier Franz**, tüzér a m. kir. 37. tábori ágyúezred 2. ütegeből. 1897-ben született, illetősége Detrekővárálja, Pozsony (Szlovákia). Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. november 13. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 202. sírba.

**Krucisor Tivadar**, népfelkelő a cs. és kir. 43. gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 21. éves, földműves. Apja Krucisor Mladen, anyja Juga Alexandra. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. január 3-án.

**Kubanik Josef**, népfelkelő a m. kir. 15. honvéd gyalogezredből. Római katolikus vallású, 21 éves, drótos. Apja Kubanik

Pál, anyja Heljenek Mária. 1895-ben született, illetősége Visoka, Trencsén vármegye. Meghalt 1917. március 21-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 228. sírba.

**Kubis János**, szekerész a 13/3. honvéd gyalogezred 783-as rajából (Staffel). 1872-ben született Pozsonyban. Meghalt 1918. január 28-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 218. sírba.

**Lacău Petre**, román gyalogos katona a román 11. gyalogezredből, hadifogoly. 1883-ban született, illetősége Ulești, Dîmbovița megye. Meghalt 1917. szeptember 8-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 166. sírba.

**Laczkovics János**, népfelkelő, osztrák–magyar hadseregbeli katona.

**Lakatos Mihály**, huszár a m. kir. 9. honvéd huszárezredből. Hősi halált halt 1916. október 8-án Sepsiszentgyörgyön a vasútállomás környékén. Ünnepléses keretek között ideiglenesen Pap Lehel cementgyáros kriptájában helyezték nyugalomra a Vártemplom melletti református temetőben, majd a régi Hősök temetőjében. Végül maradványait a romániai Asociația Cultural Eroilor által létrehozott új Hősök temetőjében temették el.

**Lebegyenko Andrej**, orosz gyalogos katona az orosz 53. gyalogezredből, hadifogoly, 22 éves. Illetősége: Robhonor, Oroszország. Meghalt 1917. január 8-án Sepsiszentgyörgyön a katonai kórházban vérmérgezésben. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Lică Gheorghe**, román nemzetiségű gyalogos katona, a 25/5. gyalogezredhez tartozott.

**Lupu Ioachim**, román nemzetiségű gyalogos, bukovinai, a cs. és kir. 24/14. gyalogezredben szolgált, 1890-ben született, illetősége: Oszechlibei(?), Coțmani, Bukovina. Meghalt 1917. szeptember 20-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 176. sírba.

**Maco Ilie**, román gyalogos katona a román 80. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 39 éves. Illetősége: Ilfov megye. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. február 15-én. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Maftai Grigore**, román gyalogos katona a román 2. gyalogezredből, hadifogoly, 36 éves. Illetősége Florești. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. március 15-én bélhurutban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Magát András**, népfelkelő a cs. és kir. 12. huszárezredből. 21 éves, földműves. Apja Magát Győző, anyja Tóth Terka. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. május 22-én.

**Makszimovics (Maximovič) Jevto**, bosnyák gyalogos, a bosznia-hercegovinai 5. gyalogezredből. 1895-ben született, illetősége: Glusač, Vlasauča, Bosznia. Meghalt 1918. május 20-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 252. sírba.

**Manciu Alexandru**, román gyalogos katona a román 41/6. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 25 éves. Született 1883-ban, illetősége: Foișor. Meghalt 1917. március 11-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 49. sírba.

**Manea Iordache**, román gyalogos katona a román 2/4. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 38 éves. 1878-ban született, illetősége: Scurta, Románia. Meghalt 1917. február 12-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 22. sírba.

**Marin Mihai**, román nemzetiségű katona a 80/3. gyalogezredből.

**Marinkov Vaszilij**, volt oroszországi katona, örvezető. Római katolikus vallású, 21 éves. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1919. január 12-én.

**Marmasz Danilo**, gyalogos az. 58. gyalogezredből. 1884-ben született, illetősége: Dvorce(?), Lukei(?), Galícia. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1918. május 28-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 255. sírba.

**Martal Dumitru**, román katona, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 39 éves, illetősége: Vonotare (Voluntari?). Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. április 8-án. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Matei Gheorghe**, román katona a 13. gyalogezredből, 21 éves. Meghalt 1917. január 22-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban tüdőgyulladásban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Matheus Josef**, csehországi gyalogos (szanitéc?) a cs. és kir. 44. gyalogezred mellé beosztott 918. kórháznál 1870-ben született, illetősége Stuepne (Stupno?), Neubidrow (Novibydzov, Csehország). Meghalt 1918. június 24-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 261. sírba.

**Mehidics Halej**, tüzér málhás-állathordó [szakasz] vezető a cs. és kir. 25/5. hegyitüzér ezredben, 25 éves. Született 1885-ban, illetősége: Gusten (ma: Gusterica) község, Szvornik(?), más adat szerint Zeninki(?) kerület, Bosznia-Hercegovina. Meghalt 1917. december 28-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 214. sírba.

**Meyer Josef**, őrzető a német 204. tartalék gyalogezred 10. századából. 1890-ben született, illetősége Hanweiler, Elzász-Lotharingia. Meghalt 1917. október 17-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 191. sírba.

**Micziga Dániel**, népfelkelő az osztrák–magyar hadseregben.

**Mihailă Gheorghe**, román katona a 8. gyalogezredből.

**Mihalache Constantin**, román gyalogos katona a román 65. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 32 éves. Született 1884-ben, illetősége: Tolsch-Volschir(?), Románia. Meghalt 1917. április 2-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 90. sírba.

**Miskei György**, népfelkelő a m. kir. 16. honvéd gyalogezredből. Földműves. Római katolikus, 44 éves. Apja Miskei Márton, anyja Vladár Mária. Felesége Ponka Erzsébet. Hősi halált halt 1917. január 3-án. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Molnár János**, tizedes a cs. és kir. 82/14. gyalogezredből. 1895-ben született, illetősége Újszékely, Udvarhely vármegye. Meghalt 1917. június 29-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 120. sírba.

**Monoszianek Jakob**, orosz gyalogos katona az orosz 28. gyalogezredből, hadifogoly. 1895-ben született, illetősége Tiliska, Típilisk körzet, Oroszország. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. augusztus 3-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 131. sírba.

**Móritz János**, gyalogos a cs. és kir. 82. gyalogezredben.

**Mujszkin Trofin**, orosz gyalogos katona az orosz 22/13. gyalogezredből, hadifogoly. 1881-ben született, illetősége Zmocina, Oroszország. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. október 13-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 188. sírba.

**Munteanu Costache**, román gyalogos katona a román 14/1. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 39 éves. Született 1877-ben, illetősége: Skorcze (Scorțeni), Bakor (Bákó megye). Meghalt 1917. február 27-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban gümőkórban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 41. sírba.

**Nagy Lajos**, honvéd a m. kir. 70. honvéd gyaloghadosztályba tartozó m. kir. 314/6. honvéd gyalogezredből. Született 1898-ban, illetősége Szentkirályszabadja. Meghalt 1917. augusztus 16-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 141. sírba.

**Nagy Zoltán**, főhadnagy az osztrák–magyar hadseregben.

**Năstase David**, román katona a 39. gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 30 éves, illetősége: Cora(?). Meghalt 1917. március 12-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban kimerültségben. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Neacșu Joan**, román katona a 68. gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 37 éves, illetősége Vlaska (Vlașca megye, Románia). Meghalt 1917. február 24-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban tüdőgyulladásban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Neagoe Radu**, román katona a 62. gyalogezredből, 35 éves, illetősége Spenceni (Berceni?). Meghalt 1917. március 26-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban, kimerültségben. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Neamțu Aurel**, román nemzetiségű honvéd a m. kir. 24/1. honvéd gyalogezredben. 1897-ben született a Brassó melletti Vidombákon. Meghalt 1917. szeptember 10-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 168. sírba.

**Németh András**, beazonosíthatatlan hovártartozású magyar katona az osztrák–magyar hadseregből.

**Nistorescu Nicolae**, román katona a román 62/4. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 38 éves. Született 1878-ban, illetősége Bele(?), Dâmbovița megye. Meghalt 1917. április 19-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 100. sírba.

**Novak Karl**, a császári német 301. élelmezési csapatban hajtókatona (kocsis). Lutheránus vallású, 43. éves, mestersége: kertész. Felesége NN. Paulina. Született 1876-ban, illetősége Skalitz község, Nimtsch kerület, Poroszország. Meghalt 1917. augusztus 29-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban szívbajban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Nyikitin Pjotr**, orosz katona az orosz 175. gyalogezredből, hadifogoly. 1888-ban született, illetősége Fotyuk Tyiviszka, Oroszország. Meghalt 1918. május 29-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 257. sírba.

**Olteanu Gheorghe**, román katona a 3. gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 33 éves. Meghalt 1917. március 19-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban kimerültségben. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Pál Lajos**, honvéd a m. kir. 24. honvéd gyalogezredből.

**Parfentyi Borityka**, orosz hadifogoly, 28 éves, családostól, illetősége Tavricseszko Hubenye, Oroszország. Meghalt 1915. augusztus 12-én a sepsiszentgyörgyi kórházban. Temették a város román (görögkeleti) temetőjébe.

**Pavlovics Gyuro**, gyalogos a cs. és kir. 33/1. gyalogezredben. 1884-ben született, illetősége Erkovac, Krzevci járás. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. október 9-én. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 182. sírba.

**Pelebjuk Pjotr (Péter)**, rutén nemzetiségű, galíciai származású önkéntes gyalogos a cs. kir. 6/5. (Landwehr) gyalogezredből. 1895-ben született, illetősége Strakanci, Stryj, Galícia. Meghalt 1918. április 15-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 243. sírba.

**Petre Vasile**, román gyalogos katona a román 25/5. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 39 éves. Született 1888-ban, illetősége: Obreaska(?), más adat szerint Scântea,

Vaslui megye. Meghalt 1917. április 10-én, más adat szerint 14-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 98. sírba.

**Petrikín Iván**, orosz katona az orosz 23. gyalogezredből. Illetősége: Tornahorka, Oroszország. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. február 2-án „*lövéstől eredő sebesülésben*”. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Petriuk Jakob**, gyalogos a cs. és kir. 55/16. gyalogezredből. 1887-ben született, illetősége Strchawa (Strehanka), Lemberg környékén, Galícia. Meghalt 1918. március 31-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 231. sírba.

**Petrusko Viktor**, orosz gyalogos katona az orosz 502/14. gyalogezredből, hadifogoly. 1891-ben született Scheline(?), Wilinski(?), Oroszország. Meghalt 1917. augusztus 20-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 151. sírba.

**Piegler Teodor**, gyalogos a cs. és kir. 84. gyalogezredből. 1895-ben született, Retz, Oberhollabrunn, Ausztria. Meghalt 1918. június 19-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 260. sírba.

**Piconis Dumitru**, román gyalogos katona a román 17. gyalogezredből, hadifogoly. 39 éves, illetősége Podugroshiu(?). Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. március 13-án kimerültségben. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Picu Constantin**, román katona a 41. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 33 éves, illetősége Porsa(?). Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. február 28-án. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Pinhac Josef**, tartalékos szakaszvezető a 73. gyalogezred 7. századában. Római katolikus vallású, gyári munkás. Illetősége Bleistadt község, Talmennai kerület, Csehország. Meghalt 1915. április 12-én, Sepsiszentgyörgyön. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Pollak Johann**, tüzér, cseh (csehországi) származású, a cs. és kir. 1. hegyi tüzérezred 9. ütegében szolgált. Született 1883-ban, illetősége Odrepe(?), Podehrad(?), Csehország. Meghalt 1917. augusztus 7-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 134. sírba.

**Polowij Iván**, munkás a cs. és kir. 31. munkásosztagból. 1892-ben született, illetősége: Markepol, Zborov, Galícia. Meghalt 1917. február 13-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 21. sírba.

**Pomjajev Filip**, orosz katona, csapattestének száma ismeretlen, hadifogoly. Római katolikus, 30 éves, született 1886-ban, illetősége: Andrews(?) , Sinwilszky(?), Oroszország. Meghalt 1917. július 12-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Prerocki János**, honvéd tüzér a m. kir. 13. gyalogezred melletti ágyúosztagból. Római katolikus, 46 éves. Apja Prerocki Pál, anyja Grosz Helena. Felesége: Szotai [A]polónia. Született 1874-ben, illetősége Zavar község, Pozsony megye. Meghalt 1918. július 16-án Sepsiszentgyörgyön szívszélhűtésben. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 265. sírba.

**Purgo Gyuro**, önkéntes gyalogos, szlavóniai származású, a cs. és kir. 16. gyalogezred 4. századában szolgált. Született 1874, Juvelbanya(?), Slavonia. Meghalt 1918. március 30-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 230. sírba.

**Radu Constantin**, román gyalogos katona aromán 39. gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 29 éves. Illetősége Reviga, Ialomița megye. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. február 23-án. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Rajics Iván**, gyalogos a cs. és kir. 33. gyalogezredből. 1880-ban született, illetősége Varkova(?), Slavonia. Meghalt 1917. október 14-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 190. sírba.

**Ravalache Vasile**, orosz katona, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 23 éves, illetősége Orenburg. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. április 21-én. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Rencz Sándor (Hencz? Sándor)**, honvéd tüzér. 71. ezred. 1876-ban született, illetősége Hetény. Meghalt 1917. július 8-án Sepsiszentgyörgyön a katonai kórházban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Rikics Hristo**, tüzér, cs. és kir. bosznia-hercegovinai 22. hegyi tüzérezred 5. ütegében. 1890-ben született, illetősége Malesewci(?), Zvornik, Bosznia. Meghalt 1917. szeptember 16-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 171. sírba.

**Rosenegger Peter**, osztrák honvédő gyalogos, a cs. kir. 2/2. (Landwer) gyalogezredből. 1883-ban született Linzben, Ausztria. Meghalt 1918. április 15-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 242. sírba.

**Rugină Gheorghe**, román katona a 31. népfelkelő zászlaljból. 39 éves, illetősége Vorsumare(?). Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. március 8-án. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Sanner Josef**, német birodalmi katona, népfelkelő a német 373/3. népfelkelő tartalék gyalogezredből. Római katolikus vallású, 28 éves, gazdálkodó. Illetősége. Elsenzer község, Eppingen, Baden-Württemberg, Németország. Meghalt 1917. február 20-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban agyhártyagyulladásban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Santori Francesco**, olasz gyalogos katona az olasz 105. gyalogezredből, hadifogoly. 1882-ben született, illetősége Roccalvecce, Olaszország. meghalt 1918. február 8-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 221. sírba.

**Schramhauer Karl**, őrmester a cs. és kir. 82/10. gyalogezredből. Született 1890-ben Bécsújhelyen, Ausztria. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban 1917. augusztus 20-án. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 150. sírba.

**Sdebig Iván**, népfelkelő a galíciái származású, cs. kir. 19. népfelkelő (Landsturm) gyalogezred 1. századából. 1895-ben született, illetősége Vegezow, Sanok, Galícia. Meghalt 1918. július 13-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 265. sírba.

**Séra Sándor**, magyar huszár, az egyik m. kir. huszárezredből. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1918-ban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Sinka György**, honvéd a m. kir. 24. gyalogezredből. Református vallású, született Bodok községben, 36 éves, kovács. Apja Sinka György, anyja Urszuly Virág. Felesége Erdélyi Anna. Meghalt 1918. november 22-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban tüdőgyulladásban.

**Sincraiu Gheorghe**, román nemzetiségű, csendőrmester a romániai zsandárok testületéből (plutonier, corpul jandarmeriei).

**Sorbán János**, népfelkelő az osztrák–magyar hadseregből.

**Stamate Ioan**, román katona a román 68/11. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 38 éves. 1878-ban született, illetősége egyik adat szerint Teljs(?), a másik szerint Fejo, Románia. Meghalt 1917. március 23-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 78. sírba.

**Stan Gheorghe**, román katona a román 39. gyalogezredből, hadifogoly. 32 éves, illetősége Golelia(?). Meghalt a 1917. március 26-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban kimerültségben. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Stancu Grigore**, román katona a román 21/2. gyalogezredből, hadifogoly. 1888-ban született, illetősége Aholugola(?), Románia. Meghalt 1918. április 3-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 234. sírba.

**Stulik János**, gyalogos az osztrák–magyar hadseregből.

**Stupa Sándor**, gyalogos(?) az osztrák–magyar hadseregből.

**Sturz Tivadar**, népfelkelő a m. kir. 15. honvéd gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 25 éves, béres. Apja Sturz János, anyja Hallango Mária. Egy másik forrás szerint gyalogos (Infant.; H. I. R. [Nr.] 2. Div. Bánk. 71.), aki 1891-ben született Seprőson, Arad megye. Meghalt 1917. november 28-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 210. sírba.

**Sufert Franz**, cs. és kir. 578. ellátóosztág cseh (csehországi) katonája. 1867-ben született, illetősége Dahelies(?), (Dahlien?), Csehország. Meghalt 1917. november 4-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 199. sírba.

**Șorobacu Ioan**, román katona a 8. vadász zászlóaljából, hadifogoly. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. február 12-én. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Szabó Ferenc I.**, egyévi önkéntes tizedes a cs. és kir. 82. gyalogezred 7. századából. 1897-ben született Nagykörösön. Meghalt 1917. július 11-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Szabó Ferenc II.**, népfelkelő a cs. és kir. 2. gyalogezredből. Római katolikus vallású, 21 éves, munkás. Apja Szabó Gábor, anyja Duka Rózália. Elhunyt Sepsiszentgyörgyön 1916. április 10-én.

**Szabó Mihály**, népfelkelő a cs. és kir. 2. gyalogezredből. 22 éves, népzeneész. Hősi halált halt 1916. április 11-én. Feltehetően utólag temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe, majd helyezték át maradványait az új Hősök temetőjébe.

**Szamowendek Mihajlo**, szekerész a cs. és kir. 11. szállító hadosztályból. 1876-ban született Parolwesni(?), Hosuv (Husanyi?), Galícia. Meghalt 1918. április 9-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 238. sírba.

**Szara Johann**, rutén származású ulánus, galíciai származású, a cs. és kir. 2. ulánuszred géppuskás osztagából. 1892-ben született, illetősége Przymyrewice(?), Brzcska(?), Galícia. Meghalt 1917. szeptember 15-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 170. sírba.

**Szilágyi István**, a mozgósított fegyveres erőt követő polgári munkás. Lutheránus vallású, 24 éves. Meghalt 1917. november 16-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban hashártyagyulladásban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Szimjak Jakob**, népfelkelő a cs. és kir. 33/7. gyalogezredből. 1876-ban született, illetősége Brene(?), Horvátország. Meghalt 1917. március 28-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 87. sírba.

**Szimjon János**, népfelkelő a m. kir. 24. gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 37 éves, molnár. Apja Szimjon Mihály, anyja Veress Mária. Felesége Szafta Anna. Meghalt 1915. február 1-jén bélhurutban a sepsiszentgyörgyi kórházban.

**Szkvarzov Borisz Donut**, orosz hadifogoly, görögkeleti vallású, 21 éves. Apja Szkvarzov Dimitrij. Anyja Szkvarzov Ana. Illetősége: Malaarhagyeszkava Árlowszki(?), Oroszország. Meghalt a sepsiszentgyörgyi kórházban 1916. március 31-én. Temették április 1-jén, feltehetően a város román (görögkeleti) temetőjébe, majd onnan maradványait átvitték az új Hősök temetőjébe.

**Sztevanovics Hristo**, gyalogos, cs. és kir. bosznia-hercegovinai 201. építőszázadban. 1878-ban született, illetősége Zayen (Zagan, Zeniza), Bosznia. Meghalt 1917. november 10-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 200. sírba.

**Szuprun Nyikoláj**, katona, galíciai származású, a cs. kir. 2. népfelkelő építőosztág 35. századából. 1867-ben született, illetősége Csiszi, Zloczow, Galícia. Meghalt 1917. szeptember 5-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 165. sírba.

**Tafro Giuseppe**, olasz gyalogos katona az olasz 273. gyalogezredből, hadifogoly. 1880-ban született, illetősége Bance Potenou(?), más adat szerint Baco Fontena(?), Olaszország. Meghalt 1918. február 8-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 222. sírba.

**Takács János**, népfelkelő a cs. és kir. 44. gyalogezredből. Mestersége gépkovács, 21 éves. Meghalt 1915. július 5-én Sepsiszentgyörgyön a kórházban gümőkórban.

**Tandari Kálmán**, tüzér a m. kir. 70/2. tüzérdandáról. 1896-ban született, illetősége Nagybodófalva, Krassó-Szörény vármegye. Meghalt 1917. augusztus 24-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 155. sírba.

**Tatár Gábor**, honvéd a m. kir. 22/10. honvéd gyalogezredből. 1882-ben született Gödemesterháza, Maros-Torda vármegye. Meghalt 1917. augusztus 21-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 152. sírba.

**Temnyikov Iván**, orosz gyalogos katona az orosz 23/15. gyalogezredből, hadifogoly. 1881-ben született, illetősége Sesnevka, Oroszország. Meghalt 1917. október 10-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 183. sírba.

**Teneck (Tencek?) Frank**, árkász, cseh (csehországi) származású, a cs. és kir. 8. árkászszázalóaljából.

**Teodorovici Ilie**, román nemzetiségű bukovinai népfelkelő, árkász a 22. gyalogezred 3. századából. 1881-ben született, illetősége Guanicesti (Granicesti), Szeret, Bukovina. Meghalt 1918. április 10-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 239. sírba.

**Timcsenko Pjotr**, orosz gyalogos katona az orosz 127. gyalogezredből, hadifogoly. 1892-ben született, illetősége Miszteccko(?), Karszovszky(?), Oroszország. Meghalt a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 253. sírba.

**Tohár Stefan**, honvéd, m. kir. 19. honvéd gyalogezredből.

**Tomasik Anton**, orosz katona. A sepsiszentgyörgyi katonai kórház jelentése szerint az orosz 15. gyalogezredben szolgált hadifogoly 1892-ben született, illetősége Sztrestii(?), Vasluj (Vaslui megye). A polgári anyakönyvben neve után azt jegyezték be, hogy a 21 éves orosz hadifogoly római katolikus vallású, illetősége Tomasov, Oroszország.<sup>119</sup> Mindkét helyen ugyanaz a halálának helye és időpontja: Sepsiszentgyörgy, 1917. április 24.

<sup>119</sup> Balog Zoltán csíkszeredai kutató, aki az első világháborúban elesett, illetve Csík és Háromszék területén eltemetett m. kir. illetve cs. és kir. hadseregbeli katonák névsorát gyűjti egybe, nyugyleikeik után kutat, a Zentral Nachweis Amt der Kriegswahl-

(Kassel) alapján összeállított egy névsort. Ebben a kimutatásban szerepel Tomasik Anton mint orosz hadifogoly, de itt születési helye Popova, Orenburg, Oroszország. Vö. **Zapu Constantin** adataival.

A régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 108. sírba temették.

**Toppen Heinrich**, román gyalogos katona, a román 51/3. gyalogezredből, hadifogoly. Izraelita, 32 éves. 1884-ben született, illetősége: Galac. Meghalt 1917. április 17-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 99. sírba.

**Tóth József**, honvéd a m. kir. 24. honvéd gyalogezredből. 1889-ben született Olaszteleken, Udvarhely vármegye. Meghalt 1918. július 6-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 264. sírba.

**Tök János**, gyalogos a cs. és kir. vonatosztály 1475. számú rajában. 1894-ben született Décsén, Arad megye. Meghalt 1917. augusztus 19-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 145. sírba.

**Tregiš Constantin**, román katona az 52. gyalogezredből. Görögkeleti vallású, 35 éves. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. február 24-én. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Trekspek Samu**, tüzér a m. kir. 37. honvéd tábori tarackos ezredben. 1898-ban született Míava (Myjava, ma: Szlovákia). Meghalt 1917. december 22-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 213. sírba.

**Trupkovic István**, katona az osztrák–magyar hadseregből.

**Tudor Ioan**, román gyalogos katona, a román 75/3. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 37 éves. 1879-ben született, illetősége Strezneko(?), más adat szerint Sterneku(?), Románia. Meghalt 1917. március 11-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 54. sírba.

**Tuksok Ferenc**, népfelkelő az osztrák–magyar haderegből.

**Ungár Ferenc**, népfelkelő a cs. és kir. 43. gyalogezredből. Római katolikus vallású, 22 éves, földműves. Apja Ungár Péter, anyja NN. Katalin. Meghalt sepsiszentgyörgyön 1917. március 14-én. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Valenta Lajos**, gyalogos a cs. és kir. 33/1. gyalogezredből. 1896-ban született Sárváron. Meghalt 1917. október 20-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 193. sírba.

**Vántsa (Vants) Lajos**, katona az osztrák–magyar hadseregből.

**Varga Mihály**, honvéd a m. kir. 4. honvéd gyalogezredből.

**Vasziljevics Gyuro**, gyalogos a cs. és kir. bosznia-hercegovinai 3. gyalogezred 14. századából. 1891-ben született, illetősége Zebicsi(?), Banja Luka, Bosznia. Meghalt 1917. szeptember 18-án a sepsiszentgyörgyi kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 173. sírba.

**Vinefám Martin**, rendfokozata és katonai hovatartozása ismeretlen.

**Viznyowszki József**, honvéd a m. kir. 313/7. honvéd gyalogezredből. 1892-ben, illetősége Privigye, Nyitra vármegye (ma: Prievidza, Szlovákia), Meghalt 1917. szeptember 9-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 163. sírba.

**Vlacsit Szevo**, gyalogos a cs. és kir. bosznia-hercegovinai 2. gyalogezredből.

**Vlaicu Grigore**, román gyalogos katona a román 80., más adat szerint a 180. gyalogezredből, hadifogoly. Görögkeleti vallású, 39 éves. 1877-ben született, illetősége Jonchest(?), más adat szerint Jousches(?), Romanați megye. Meghalt 1917. február 17-én a sepsiszentgyörgyi kórházban vérhasban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 31. sírba.

**Voicu Toma**, román katona, hadifogoly, 32 éves, illetősége Bogați, Románia. Meghalt Sepsiszentgyörgyön 1917. március 8-án. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Vorijan Iosef**, gyalogos, feltehetően a m. kir. sziszeki (Horvátország) 27. gyalogezredből.

**Weiner József**, gyalogos a cs. és kir. 76. gyalogezredből. 1870-ben született, illetősége: Feketeváros (Purbach), Sopron vármegye. Meghalt 1918. április 8-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 236. sírba.

**Wessely August**, a cs. és kir. 17. tábori vadászszázalój cseh (csehországi) önkéntes katonája. 1897-ben született, Pisello(?), Psebitz(?), Csehország. Meghalt 1918. március 12-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 224. sírba.

**Wuttke Bruno Paul August**, német birodalmi katona, népfelkelő a császári német 204. gyalogezredben. Római katolikus vallású, 19 éves. Született 1897-ben, illetősége Quendlinburg, más adat szerint a Wernigrode kerületből való, Németország. Meghalt 1917. február 13-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban orbáncban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 20. sírba.

**Zajáros János**, gyalogos a cs. és kir. 66. gyalogezred 4. századából. 1896-ban született, illetősége Zemplén vármegye. Meghalt 1918. július 2-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjébe.

**Zapu Constantin**, román gyalogos katona, a román 25/5. gyalogezredből, hadifogoly. 1892-ben született, illetősége Popova, Orensburg(!). Feltehetően a havi kimutatást készítő katona vagy a katonai kórház alkalmazottjának tévedése, mert Orenburg oroszországi város. Lehet, hogy a kimutatásban összekeverte az eggyel fennebb jegyzett Tomasik Anton illetőségével (Sztrestii?, Vasluj= Vaslui megye, Románia).<sup>120</sup> Meghalt 1917. április 25-én a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 109. sírba.

**Zugin Constantin**, román gyalogos katona a román 27/11. gyalogezredből, hadifogoly. 1882-ben született, illetősége Rakatou(?), Románia (feltehetően Răcățiu de Jos vagy Răcățiu Răzeși, Bákó megye). Neve alapján orosz vagy ukrán nemzetiségű is lehet. Meghalt 1917. október 13-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 189. sírba.

**Zsulyovits Mato**, gyalogos a cs. és kir. 4. bosznia-hercegovinai munkásosztagából. 1878-ban született, illetősége Livnó, Bosznia. Meghalt 1917. január 8-án a sepsiszentgyörgyi katonai kórházban. Temették a régi Hősök temetőjébe, az akkori számozás szerinti 7. sírba.

**N.N.**, ismeretlen katona, csak annyi ismert, hogy 1917. december 7-én halt meg. Nyughelye a sepsiszentgyörgyi régi Hősök temetőjében a régi számozás szerinti 127. sírban volt.

<sup>120</sup> Vö. Tomasik Anton adatai.

## Levéltári források

Polgármesteri Hivatal, Sepsiszentgyörgy (SPH)

- *Halottak Anyakönyve 1914–1921*

Romániai Országos Levéltár Kovászna Megyei Irodája / Arhivele Naționale ale României Biroul Județean Covasna, Sepsiszentgyörgy / Sf. Gheorghe (Sepsiszentgyörgyi állami levéltár, SÁL)

- Fond 9: *Háromszék vármegye iratai*

- Fond 14: *Sepsiszentgyörgy város iratai*

Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy (SzNM)

- Könyvtár: Balázsovich Sándor: *A román hadsereg Sepsiszentgyörgyön* (kézirat, 1916)

## Irodalom

SzMKÉ 1916 = *A sepsiszentgyörgyi Református Székely Mikó Kollégium ötvenkettedik évi értesítője 1915–1916*, Sepsiszentgyörgy.

\*

ÁDÁM Éva

1915 Tudnivaló apróságok, *Székely Nép*, XXXIII. évf., 1915. nov. 27. (130. sz.)

CSEREY Zoltán – JÓZSEF Álmos

1999 *Sepsiszentgyörgy képes története*, Médium Kiadó, Sepsiszentgyörgy.

KELEMENNÉ ZATHURECZKY Berta

1917 Emlékezés a román invázió alatt elhunyt ismerősökre. Naplótöredék, *Székely Nép*, XXXV. évf., 1917. márc. 17. (15. sz.)

## Vechiul Cimitir al Eroilor din Sfântu Gheorghe

(Rezumat)

Vechiul Cimitir al Eroilor, din Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe), a fost deschis în 1917, într-o parcelă a Cimitirului Comun din oraș, aici fiind înmormântați în perioada 1917–1918 în jur de 300 de militari (mai ales ai Puterilor Centrale, dar și prizonieri de război), decedați în spitalele de campanie din oraș. Obeliscul mare al cimitirului a avut inscripție germană. Ulterior, aici a fost îngropat în 1927 un sublocotenent român, iar în 1944 peste 20 de militari germani și maghiari, respectiv refugiați civili ucraineni. În 1931 autoritățile române, împreună cu Asociația Cultul Eroilor din București, pentru a amenaja un loc de cult „mai național”, au deschis alături un nou Cimitir al Eroilor, simbolic, cu un obelisc deocamdată fără inscripție și simboluri în lipsă de fonduri, și au mutat aici o parte din morții Cimitirul Eroilor vechi, exhumându-i. Tot din orgoliu național, în 1941 autoritățile maghiare revenite au pus pe obelisc stema Ungariei și inscripție maghiară. Acestea din urmă au fost parțial distruse, parțial acoperite după revenirea administrației românești, în 1944. Numele celor decedați a fost în unele cazuri „germanizat” încă de medicii militari germani ai spitalelor de campanie din primul război mondial, în 1921 multe nume „s-au românizat”, iar în 1943 „s-au maghiarizat”. În anul 2013 obeliscul a fost restaurat, dar nici în prezent nu figurează pe acesta numele tuturor decedaților, cercetările de arhivă din 2010 clarificând numele a 243 de persoane înmormântate la Sepsiszentgyörgy, respectiv a 180 de militari căzuți eroic sau decedați în spitale în diferite câmpuri de luptă și localități.

## The Old Heroes' Cemetery in Sepsiszentgyörgy (Sfântu Gheorghe)

(Abstract)

The Old Heroes' Cemetery in Sepsiszentgyörgy was open in 1917, within a parcel of the City Common Cemetery, being buried here between 1917-1918 around 300 soldiers (mainly of the Central Powers, but also war prisoners), who died in the camp hospitals in the city. The great obelisk of the cemetery originally bore German inscription. Later, a Romanian second lieutenant was buried here in 1927, and in 1944 over 20 German and Hungarian soldiers, respectively Ukrainian civilian refugees. In 1931 the Romanian authorities, together with the Association for the Cult of Heroes from Bucharest, in order to arrange a “more national” cultic place, have opened a new – symbolic – Heroes' Cemetery, where they erected an obelisk without inscription and symbols carved at that time due to lack of funds, and they moved here a part of the bodies from the Old Heroes' Cemetery, by exhumation. Also from national pride, in 1941 the returning Hungarian authorities put on the obelisk the coat of arms of Hungary and carved Hungarian inscriptions. These latter were partially destroyed, partially covered after the return of the Romanian administration in 1944. The names of the deceased had been “Germanized” in several cases already by the German military doctors of the camp hospitals in the First World War, in 1921 many names were “Romanianized” and in 1943 “Hungarianized”. In the year 2013 the obelisk was restored, but not even now can we find all the names of the deceased, although archive research in 2010 clarified the names of 243 people buried in Sepsiszentgyörgy, respectively 180 soldiers fallen as heroes or deceased in camp hospitals in different battlefields and localities.

